

Socialistiska Partiet 1929-1945

Från socialism till politisk bankrutt

av Per-Anders Lundh

Innehåll

1. Inledning.....	1
2. Partihistorik och sprängningen av Sveriges Kommunistiska Parti 1929.	2
Vad hände samtidigt med Komintern?.....	3
Sverige och SKP.....	3
Partisprängningens yttre konsekvenser	5
3. Socialistiska Partiet och Sovjetunionen.	5
Försvara arbetarstaten!	5
SP reagerar på folkfrontspolitiken.....	6
Moskvarättegångarna	7
SP:s kritik hårdnar	8
Andra världskriget och en ny omvärdering av Sovjet.....	10
4. Socialistiska Partiet och Socialdemokratin.	12
Den socialdemokratiska göteborgsoppositionen.....	13
Oppositionens omfattning och dess numerära betydelse för SP	14
Efterdyningarna.....	14
Inför 1936 års riksdagsval	14
Valutgången	15
Socialistiska Partiets officiella värdering av valet	15
Den interna eftervalsdiskussionen.....	15
Efter övergångarna till socialdemokratin – sekterism.....	16
5. Socialistiska Partiet och dess internationella kontakter.	17
Ett första försök.....	17
Från IVKO till IAG och Londonbyrån.....	18
Ett parti utan international.....	19
6. Socialistiska Partiet och fascismen.	19
För en arbetarklassens enhetsfront	19
Vi ska se vad SP skrev 1935:	20
Hitler, en stor socialist!	20
Analyser av fascismen.....	20
Fortfarande ett antifascistiskt parti, men hur längre?.....	22
Den starka övertygelsen: Hitler vinner kriget	22
7. Slutord.	24
Lite om dem som lämnade Socialistiska Partiet.....	24
Noter.....	25
Kapitel 2	25
Kapitel 3	25
Kapitel 4	27
Kapitel 5	28
Kapitel 6	29
Förkortningar.....	30
Litteraturlista.....	30
Otryckt material.....	32
Tidningar och tidskrifter.....	32

1. Inledning

Denna studie behandlar Socialistiska Partiets utveckling, från uteslutningen ur Komintern 1929 till dess att partiet försvann från den politiska arenan 1945. Under denna period hade partiet olika namn. Fram till 1934 hette det Sveriges Kommunistiska Parti (SKP), mellan 1934 och 1943 hette det Socialistiska Partiet (SP) och efter 1943 hade det namnet Svenska Socialistiska Partiet (SSP). Under perioden 1929 till 1934 fanns det ytterligare ett parti med namnet SKP, det som 1967 bytte namn till VPK.

Jag kommer genomgående att använda mig av namnet Socialistiska Partiet (SP), och kommer liksom Bernt Kennerström i sina studier av SP välja att inte begagna samtidens benämningar: ”Kilbomare” respektive ”Sillénare”, detta för att undvika förvirring.

Syftet med studien är att beskriva partiets utveckling efter 1929, en utveckling som ledde partiet till att inta en pronazistisk hållning under sina sista år på 40-talet.

I detta ser vi också huvudproblemet för studien: Hur kunde partiet utvecklas från att vara socialistiskt till att se den tyska nazismen som sitt föredöme?

För att belysa den valda problemställningen gäller det att välja de frågor som är relevanta i detta sammanhang. Naturligtvis blir frågan om hur partiet ställde sig till den framväxande fascismen, och senare de fascistiska länderna och framförallt Tyskland, en nödvändig fråga att söka svar på. Detta gör jag i kapitel 6.

För ett socialistiskt parti är analysen av Sovjetunionen viktig. Är Sovjetunionen det socialistiska föredömet, vars förebild partiet har, eller har landet allvarliga brister i sin politiska teori respektive praktik, och i så fall, vilka konsekvenser får det för partiets analys av Sovjetunionen? Detta är en klassisk fråga som än i dag är en vattendelare inom vänstern. Jag tar upp frågan om Sovjetunionen i kapitel 3.

I kapitel 4 tittar jag närmare på Socialistiska Partiets förhållande till den svenska socialdemokratin. Det faktum att den klara majoriteten av den svenska arbetarklassen stod, och alltjämt står, under socialdemokratins inflytande, gör att denna fråga blir av mycket stor vikt för ett parti som har arbetarklassen som sin primära målgrupp. I kapitel 5 beskriver jag partiets internationella kontakter. Om man ser förändringen som partiet genomgår och sätter den i relation till den internationella organiseringen, blir detta kapitel speciellt intressant. Mina slutsatser i kapitel 7 blir, att ett socialistiskt parti utan internationell organisering väldigt lätt hamnar fel, mister överblicken, distansen till sina problem och faller lätt för opportunistik eller sekterism. Här visar jag också kort på vad som hände med dem som bröt med partiet.

Efter denna inledning följer en partihistorik med tyngdpunkt på splittringen 1929. Detta för att rama in det övriga i sitt sammanhang för en oinvigd läsare. Undersökningen som ligger till grund för denna studie är av två arter. Dels explorativ och dels deskriptiv. Jag har tyvärr tvingats till vissa begränsningar av det material som finns tillgängligt. Jag har låtit partiets dagstidning, Folkets Dagblad (*FD*), med några undantag, förbli utforskad.

Jag har inte gått igenom allt internmaterial, vilket naturligtvis är en nackdel, men ingen nödvändighet med tanke på studiens inriktning. Jag lägger inte vikten vid partiets inre diskussioner och problem, utan på resultaten av dessa. Min tanke har varit att spegla de förändringar partiet genomgått och dessa avslöjas naturligtvis utåt. Från tiden efter 1941 finns för övrigt inget internmaterial att tillgå.

Istället har jag koncentrerat mig på partiets teoretiska tidskrift, *Socialistisk Tidskrift (ST)*, som kom ut mellan åren 1934 och 1939, Tidens Röst, som var partiets under tiden 1941 till 1943,

den mängd broschyrer och skrifter som partiförlaget gav ut, uttalanden och resolutioner från partiets ledning m.m.

Förutom nämnda material har jag gått igenom tillgängliga sekundära arbeten om Socialistiska Partiet. Här har Bernt Kennerströms avhandling, *Mellan två internationaler*, spelat en stor roll. Den är i princip det enda forskningsarbete som gjorts på området.

Studien är skriven i sociologi 40 poäng, vid sociala linjen, högskolan i Örebro.

Jag vill tacka de som på något sätt hjälpt mig med arbetet, och speciellt vill jag tacka Carina Lingmerth-Lundh, utan vars dubbelarbete och hjälp jag inte varit mäktad föreliggande resultat.

2. Partihistorik och sprängningen av Sveriges Kommunistiska Parti 1929.

Efter det att socialdemokratin givit upp sin antimilitarism inför första världskriget, uppstod oppositionsgrupper, av varierande storlekar, inom dessa partier. I Sverige ledde detta till att Sveriges Socialdemokratiska Vänsterparti (SSV) bildades 1917. Detta parti bestod av många olika viljor och kom kanske främst att präglas av ett avståndstagande från det socialdemokratiska partiet.

1919 bildades den Tredje Internationalen, den Kommunistiska Internationalen (KI) eller, som den förkortat ofta brukar kallas, Komintern. SSV blev medlem redan samma år, vilket snart skulle leda till att partiet delades i frågan om anslutningen till Komintern.

Vid partikongressen 1919 beslöt man dock att ansluta sig utan några förbehåll, trots att man var mycket delade i frågan.(1)

Diskussionen blev alltmer intensiv. Den rörde stora frågor som demokrati och diktatur, den ryska revolutionen, demokratisk centralism m.m.

Partiet stod oenigt inför Kominterns andra världskongress 1920. De svenska representanterna vid kongressen var Kata Dahlström, Carl Vinberg, Oskar Samuelsson och Hugo Sillén. (2) Dessa röstade för förslaget att ställa upp 21 teser, eller villkor, för anslutning till Komintern(3). Detta var lika med ett accepterande av en stark centralistisk international, vilket satt ännu mer fart på de interna diskussionerna i SSV.

Vid partiets kongress året därpå blev striderna ohållbara. En majoritet röstade för att godkänna förslaget om ett reservationslöst anslutande till Komintern och ett accepterande av de 21 punkterna.

Minoriteten, vars ledande personer var Ivar Vennerström, Fabian Månsson och Ernst Hage, lämnade kongressen och partiet, som under denna kongress bytte namn till Sveriges Kommunistiska Parti (SKP).(4)

Det dröjde dock inte länge förrän det uppstod två nya läger. Karl Kilbom m.fl. förordade en stark inordning under Kominterns disciplin. Zeth Höglund, Fredrik Ström m.fl. ansåg däremot att detta var ett hot, och förordade istället ett lösare band till Internationalens ledning. 1924 var striderna så häftiga mellan de två grupperna i partiet att en ny partisprängning inte gick att undvika. Majoriteten i SKP:s arbetsutskott (AU), Zeth Höglund, Fredrik Ström m.fl., uteslöt AU minoriteten, Karl Kilbom, Oskar Samuelsson m.fl., och tog partiapparaten och ca 1 500 av partiets knappt 10 000 medlemmar med sig.(5) Efter allt detta bråk fanns nu ca 6 000 medlemmar kvar, mot ca 23 000 1919.

Perioden efter 1924 fram till nästa sprängning 1929, karakteriserades av ett positivt partibygge. Under dessa år lyckades man tredubbla medlemsantalet. Partiet seglade i medvind och började bli ett arbetarparti i flera avseenden. Förutom höjningen av medlemsantalet, lyckades man också med att föra ut politiken till de arbetande massorna(6). I 1928 års val nådde man drygt 150 000 röster, en siffra som SP aldrig kom upp till, och som det skulle dröja drygt tio år för SIW att överträffa.

Vad hände samtidigt med Komintern?

Komintern höll sin sjätte kongress i juli 1928.(7) Denna kongress skulle visa sig vara inledningen till vad som kallas den ”tredje perioden”, vilken karaktäriserades av en kraftig vänstersvängning.(8)

Det var framför allt två faktorer som bestämde Kominterns kursändring. För det första den inrikespolitiska situationen i Sovjetunionen, dvs övergången från NEP-politik (9) till kollektivisering och femårsplaner. För det andra den analys och bedömning som man gjorde av den kapitalistiska världens kommande utveckling. Komintern såg den stabila situationen som karaktäriserat 20-talets mitt på väg att övergå i en omfattande kris för den kapitalistiska ekonomin. Man menade att detta skulle följas av en ökad arbetslöshet, vilket i sin tur skulle leda till att arbetarklassen radikaliserades.

Denna analys av världssituationen innebar också att Komintern ändrade strategi till en mycket hårdare hållning gentemot socialdemokratien än tidigare. Man såg dem som det största hindret för en radikaliserad arbetarklass och som ett hinder för revolutionen, som man nu ansåg stod för dörren. Socialdemokraterna kom i fortsättningen ofta att kallas socialfascister.

Den fackliga taktiken var att bilda fackliga oppositioner. Dessa skulle genom enhetsfront underifrån isolera socialdemokraterna från arbetarklassen.

Denna politik accepterades inte av alla kommunister världen över. Det kom att bli åtskilliga ledande kommunister som uteslöts ur den kommunistiska världsrörelsen, anklagade för högeravvikelse. I Sovjetunionen drabbades exempelvis Nikolaj Bucharin(10), som vid denna tid var ordförande för Komintern. Vid KI:s tionde plenum 1929 avsattes Bucharin från denna post.

Uteslutningar skedde för övrigt i ett flertal sektioner av Komintern, bl.a. Tyskland, USA, Tjeckoslovakien, Frankrike, Schweiz, Norge, Finland och Sverige. I alla dessa länder uteslöts ledande kommunister, men inte i något fall följde partiets medlemmar i någon större utsträckning de uteslutna, utom i Sverige!

Sverige och SKP

På SKP:s sjunde kongress 1927 utkristalliserades två tänkbara förhållningssätt gentemot socialdemokraterna. En linje ansåg det viktigt att häftigt kritisera dessa, och varnade för att alltför högljutt stödja en socialdemokratisk regering.

En andra linje ansåg att man skulle försöka få socialdemokraterna att föra en bättre politik genom att ställa konkreta dagskrav, som kunde radikaliserade de socialdemokratiska medlemmarna, som i sin tur förmodades utöva ett tryck på partiet, för att till slut leda till en bättre politik. Ledde det inte till en förändrad politik trots att medlemmarna förväntade sig en sådan, kunde man ställa socialdemokraterna mot väggen. Denna linje anslöt till SKP:s tidigare förda politik.

Efter denna kongress höll Komintern sitt nionde plenum, och inför SKP:s centralkommittémöte i mars 1928, hade den första linjen, som var i försvinnande minoritet på kongressen, fått stöd av Komintern.

CK-mötet dominerades av frågan om förhållningssättet gentemot socialdemokraterna. Partiet kunde inte låta bli att påverkas av Kominterns nionde plenum. Mötet resulterade i en skärpning av tonen mot socialdemokraterna, trots att en klar majoritet gått på en annan linje på kongressen. Det konkreta resultatet av CK-mötet blev att man förkastade den tidigare använda valparollen, ”arbetarmajoritet”, vilken byttes ut mot, ”in med kommunisterna ut med borgarna”. Denna skulle användas inför 1928 års riksdagsval.

Två fraktioner fanns nu inom partiet. En som befann sig i klar minoritet i partiets ledning, men som fick stöd från Komintern. En andra som följaktligen motsvarade partiledningsmajoriteten, men som saknade stöd från ledningen inom Internationalen. Minoritetens mest kända namn var Hugo Sillén och Sven Linderot. Karl Kilbom, Nils Flyg, Oskar Samuelsson och Arvid Olsson var ledande personer som representerade majoriteten.

Valet blev en stor framgång för partiet, som fördubblade sina fyra riksdagsmandat till åtta. Valframgången stärkte naturligtvis majoriteten, eftersom valresultatet avspeglade de senaste fyra årens arbete. Minoriteten ansåg det inte vara någon större framgång, eftersom den vunnits på en felaktig politik. Majoriteten tog avstånd från minoritetens analys av valutgången, även om man erkände att en del principiella felaktigheter förekommit. Dessa var dock inte av någon större betydelse. Minoriteten menade dock att det var frågan om något mycket allvarligare; en konsekvent högeravvikelse från majoritetens sida.

I maj 1929 behandlade partiledningen ett brev från Kominternledningen. Detta brev slog fast att partiet led brist på ideologisk klarhet, och att det inte rådde något tvivel om att högerfaran existerade inom partiet. Man måste föra en allvarlig kamp mot denna på alla områden. På CK-mötet, 7-12 juni, kunde inte de två fraktionerna enas om gemensamma resolutioner gällande det politiska läget och högerfarorna, trots att majoriteten gjorde vissa eftergifter. Men tre frågor kunde man absolut inte komma överens om. För det första: analysen av den kapitalistiska ekonomins situation. Här accepterade minoriteten Kominterns analys om att den stabila perioden avlösts av en begynnande kris i ekonomin. Majoriteten talade om kapitalismens stabilisering. För det andra ansåg minoriteten att Sverige var ett imperialistiskt land, medan de andra bara kunde se tendenser därtill. För det tredje menade minoriteten att partiets kurs förts bort från leninismen, medan majoriteten ansåg att partiet fört en i huvudsak korrekt politik.

En månad senare avhöll Kominterns exekutivkommitté sitt tionde plenum då bl.a. Bucharin avsattes för högeravvikelse. Striden i den svenska sektionen var då upptagen på dagordningen. Resultatet av det mötet blev ett brev som skulle ligga till grund för en diskussion i det svenska partiet, varefter en extra kongress skulle sammankallas. Före kongressen måste ”diskussionen kring (Kominterns, P-A L anm.) öppna brev föras så, att opportunistiska element i partiet avslöjas, att den ledande kadern förnyas och tillfälliga och främmande element utrensas ur partiet”. Komintern hade krävt en fyra månader lång kongressdiskussion i samband med sitt brev. Majoriteten däremot beslöt att begränsa diskussionen till ca två månader. KI upphävde omedelbart majoritetens beslut, men dessa vägrade att underkasta sig Internationalens överhöghet. Vid AU-mötet den 9 oktober diskuterades Kominterns beslut. Samuelsson förklarade att

”under nuvarande läge kan partiet ej böja sig för Kominterns och partiets stadgar(...) Au måste vid hålla beslutet om partikongress i november och genomföra detsamma. De, som genomför detta beslut äro Kominterns verkliga vänner, de övriga äro Kominterns fiender, som hotar att spolia stora värden(...) Vi hoppas ej mycket av Kominterns nuvarande ledning, men vi hoppas på 7:e världskongressen och vi hoppas på Kommunistiska Internationalen.”(11)

Med sju röster mot sex beslöt AU att gå emot Kominterns beslut att ändra datum för kongressen. Kominterns representant vid mötet, Kullervo Manner, meddelade genast att de som stött beslutet var suspenderade från sina funktioner i partiledningen. Samuelsson

förklarade att majoriteten inte skulle komma att böja sig för detta direktiv. Därefter avlägsnade sig representanterna från Komintern tillsammans med minoriteten.

Dagen därpå beslöt majoriteten att minoriteten var utesluten ur partiet. Från och med detta tillfälle blev det ett faktum att två kommunistiska partier existerade i Sverige.

Partisprängningens yttre konsekvenser

Av partiets ca 17 300 medlemmar gick ca 7 100 till SP, 4 000 till SKP och 6 200 försvann ur de kommunistiska partierna.

Om vi utgår från SP:s medlemsantal 7 100, och ser vilken andel det utgör av medlemsantalet före sprängningen i de nedan redovisade fjorton distrikten, får vi följande resultat:

Distrikt	SP:s medlemsandel i %
Stockholms stad	58
Stockholms län	83
Uppland	65
Södermanland	70
Kronoberg	17
Blekinge	21
Göteborgs stad	35
Örebro län	64
Västmanland	26
Dalarna	82
Hälsingland	48
Medelpad	23
Ångermanland	31
Norrbottnen	0,5

För Komintern var nederlaget svidande. I ingen annan sektion hade dess nya politik lett till så stora förluster av medlemmar.(12)

Förutom att SP lyckades få nästan dubbelt så många medlemmar med sig som SKP, så lyckades man dessutom få med sig en avgörande majoritet av partiets fackliga kader, så som: Oscar Westerlund, Metalls vice ordförande; Johan Karlsson och Henning Carlsson i Pappers; Edoff Andersson i Försvarsanställdas Förbund; Carl Malmros, Målarförbundet; William Holmdahl och Gustav Gustavsson i Livsmedels; bröderna Frans och Verner Norrblom inom Grov respektive Transportarbetarförbundet och Jerker Svensson från Sjömansunionen.

Endast i Norrbotten kunde SKP uppvisa en motsvarande facklig kader.

Av riksdagsgruppens nio medlemmar gick samtliga till SP. Av partiets tidningar erövrade SP dagstidningen och huvudorganet Folkets Dagblad, men även Västsvenska Kuriren i Göteborg och Norrlandskuriren i Sundsvall.

SKP tog Norrskensflamman i Luleå, Kalmar läns Kuriren, partiets teoretiska organ Kommunistisk Tidskrift samt ungdomsförbundets tidning Stormklockan.

3. Socialistiska Partiet och Sovjetunionen.

Försvara arbetarstaten!

Efter splittringen av Sveriges Kommunistiska Parti den 9 oktober 1929, som innebar det blivande SP:s uteslutning ur Komintern, publicerades ett stort antal angrepp gentemot den

sittande Kominternledningen. Men dessa hårda angrepp riktades aldrig mot Sovjetunionen eller dess kommunistiska parti. Tvärtom. Man förklarade att man precis som hittills skulle visa sin ”solidaritet med Rysslands, socialismens samhälle, byggande proletärer”.(1) Likadant gjorde Kilbom i en skrift från 1930. Där skrev han att socialisterna:

”anser det vara en av världsproletariatets främsta uppgifter att försvara arbetar- och bondestaten samt att hjälpa de ryska klasskamraterna med det socialistiska uppbyggandet.” (2)

Det fanns egentligen inget som kunde tyda på att man på någon punkt skulle vara oense med det kommunistiska partiet i öst, som man inte varit före 1929.

På Stalins 50-årsdag, skrev man i *FD* att uteslutningspolitiken väntades bli korrigerad, så snart Stalin fått kännedom om dess konsekvenser. Man trodde nämligen inte att Stalin varit med och godkänt Kominterns nya politik. Det var dock en åsikt i partiet som inte stod oemotsagd.(3) Vid tiden strax efter splittringen var SP:s inställning klart positiv. Man ansåg att Sovjet var det land där man för första gången försökte bygga ett socialistiskt land efter socialistiska principer. Det var en självklarhet att försvara landet, även om man också erkände att det fanns en del brister. Nämnas kan svårigheterna med kollektiviseringen av jordbruket och industrialiseringen av näringslivet. Likaså kritiserade man den bristfälliga interna demokratin inom kommunistpartiet. Men eftersom det rådde proletariatets diktatur och socialismen hela tiden stärktes, så skulle dessa problem lösas, resonerade man.(4) 1933, i samband med det fascistiska maktövertagandet i Tyskland, reagerade SP och *FD* häftigt på det sovjetiska ställningstagandet. Sovjet beslöt sig nämligen för att betrakta det som skedde i Tyskland som en intern tysk angelägenhet, och tillkännagav sin neutralitet.

FD skrev flera artiklar som alla gick ut på att man i Moskva prioriterade sina egna intressen framför den internationella arbetarklassens.(5)

SP reagerar på folkfrontspolitiken

Sovjetunionen och Komintern kom nu snart att inleda en ny politik, den s.k. ”folkfrontspolitiken”. Den måste ha uppfattats som en lika kraftig svängning som den som genomfördes i slutet av 20-talet.

Sovjet ansåg att den svaga kommunistiska rörelsen och den fascistiska frammarschen i Europa tvingade fram en ny politik som karaktäriserades av en vilja till samarbete med alla länder som kunde tänkas motsätta sig en aggressiv tysk eller italiensk utrikespolitik. Man syftade här framför allt på England och Frankrike.

Sovjetunionen inledde med att gå med i Nationernas Förbund i september 1934. I början av 1935 bildades sedan biståndspakter med Frankrike och Tjeckoslovakien.

Sovjet ansåg nu att huvudmotsättningarna gick mellan fascistiska och antifascistiska krafter. Till de antifascistiska krafterna räknade man inte bara sig själv, som man tidigare gjort, utan även socialdemokratin och de ”demokratiska”, borgerliga grupperingarna och staterna.(6) Denna förändrade politik vände sig SP kraftigt emot. Man menade att Sovjetunionens politik vilade på en felaktig analys av de kapitalistiska staterna. Det var en omöjlighet, menade man, att dela in de kapitalistiska staterna i fredliga och krigiska, och Sovjet borde inte lita till några andra bundsförvanter än den internationella arbetarklassen.

Sovjets inträde i NF var ytterligare en sak som SP inte kunde acceptera, utan menade att NF var en organisation som alltid varit till för den segrande sidan i första världskriget. Man ansåg att Sovjet nu skulle kunna tvingas in på en sida i det kommande kriget mellan de kapitalistiska staterna, något som borde vara främmande för ett socialistiskt land.(7)

SP:s kritik mot den nya ryska linjen kom att inrikta sig på två huvudområden. Ideologiskt hade den bidragit till att avtrubba arbetarklassens medvetenhet. Politiskt, strategiskt, innebar den att arbetarklassen i de kapitalistiska länderna enades med borgerligheten på bekostnad av arbetet för den socialistiska revolutionen, utan att möjligheterna att nå fred ökade.(8)

Moskvarättegångarna

”Moskvarättegångarna” (9) är det uttryck som brukar användas för de tre rättegångarna som hölls i Moskva augusti 1936, januari 1937 och mars 1938. Rättegångarna är bara de synliga delarna av ett isberg, där de osynliga delarna är svåra att uppskatta omfånget av.

I en monografi över denna tid har Robert Conquest gjort en beräkning över hur många människor som direkt berördes under dessa år av stalinska utrensningar. Hans resultat ser ut så här(10):

I fängelse eller läger redan i januari 1937	5 miljoner
Arresterade januari 1937 – december 1938	7 miljoner
<i>Summa arresterade</i>	<i>12 miljoner</i>
Av ovanstående avrättades	1 miljon
Dog i fångläger	2 miljoner
<i>Summa döda</i>	<i>3 miljoner</i>
Internerade vid slutet av 1938	9 miljoner
Därav i läger	8 miljoner
Därav i fängelser	1 miljon

Vilka de politiska konsekvenserna blev är omöjligt att utreda.

Själva rättegångarna är en del av detta, och det är dessa som Socialistiska Partiet i första hand får höra talas om. Hur mycket man visste om allt utanför rättegångarna är det inte möjligt att svara på.

Gemensamt för de anklagelser som de sammanlagt 56 tilltalade anklagades för vid de tre rättegångarna var, att de varit ute efter att ha försökt röja undan Stalin och hans män från makten. Dessutom menade åklagarna att de försökt upprätta kapitalismen i Sovjetunionen. De metoder som de påstods använt var terror, sabotage, spionage osv. Den huvudanklagade var egentligen hela tiden Leo Trotskij. Den 19 augusti 1936 började den första av de tre stora rättegångarna. I denna stod 16 personer anklagade. Det var dels en grupp unga, fullständigt okända personer, dels en grupp välkända gamla bolsjeviker. Många av dem hade varit med sedan före revolutionen och alla var kända revolutionärer för de svenska socialisterna.

Som anklagade stod framför allt Zinovjev och Kamenev. Båda hade varit medlemmar i partiet sedan 1903 och spelat en ledande roll i parti och statsapparat under många år. Men där fanns även andra ledande bolsjeviker, så som Jevdokimov och Smirnov, båda f.d. CK-medlemmar. Där fanns Ter-Vanganjan, grundare av Kominterns teoretiska tidskrift(11). Där fanns Bakajev, Mratjkovskij, Golzman, Pikel, Dreitzer och Reingold, alla gamla partimedlemmar sedan lång tid tillbaka. De hade dessutom det gemensamma förflutna att de varit medlemmar i ”vänsteroppositionen” (12) på 20-talet. Flera av dem hade redan vid denna tid tillbringat åtskilliga år i deportation och fängelser. Efter en summarisk rättegång på fem dagar dömdes de till döden.

Detta blev startskottet för en utrensning på alla nivåer i sovjetsamhället. Några veckor efter rättegången startade en massavrättning av oppositionen i fånglägren, där många suttit sedan 20-talet. Tusentals människor arresterades, dömdes och avrättades, eller kastades i fängelse. Den andra rättegången inleddes den 23 januari 1937. Denna avlöpte på en vecka. Det var även

denna gång en kärna av gamla bolsjeviker som stod anklagade. Turen hade nu kommit till Pjatakov, Radek, Sokolnikov, Serebrjakov, alla f.d. CK-medlemmar. Men där fanns också Muralov, Drobnis och Boguslavskij.

Förutom dessa sju erfarna bolsjeviker var det tio ganska okända personer som var huvudpersoner i rättegången. Pjatakov och Serebrjakov dömdes till döden. De övriga fick fängelse på mellan 10 och 18 år.

Under tiden rullade utrensningarna vidare. Jagoda, chef för GPU, och ansvarig för den första rättegången, avsattes strax därefter. Jagoda dök senare upp som anklagad i den tredje rättegången 1938. Jagoda ersattes emellertid av Jezjov som också kom att förlora sin plats till förmån för den ganska välkände Berija. 90% av alla lokala åklagare rensades bort. Ledningen för Röda armen, inklusive överbefälhavaren Tuchtjevskij, anklagades för spioneri sommaren 1937. De dömdes till döden och avrättades. Likaså inom Komintern, rensades åtskilliga funktionärer ut. Många av de utländska kommunisterna som vistades i Sovjetunionen arresterades också.

I mars 1938 kom så den sista stora rättegången mot de gamla bolsjevikerna. Bland de 21 anklagade stod bl.a. Bucharin, en av de i många år ledande personerna i partiet och Komintern. Där fanns också Rykov, f.d. medlem av CK. De övriga företrädde en brokig skara, men de var, med ett par undantag, samtliga medlemmar av "högeroppositionen"(13) och lojala stalinister.

Samtliga dömdes till döden, utom tre, som fick långa fängelsestraff.

SP:s kritik hårdnar

Moskvarättegångarna och folkfrontspolitiken, som kom att spela en avgörande roll i exempelvis det spanska inbördeskriget(14), ledde till att SP definitivt kom att ompröva sitt förhållningssätt gentemot Sovjetunionen.

Hösten 1936 skrev Socialistisk Tidskrift en artikel (15) som behandlade den nyss genomförda rättegången. Tidningens kommentar (16) var för det första att det var Stalin som var ansvarig för åtgärderna. Med åtgärder menade man inte bara rättegången utan också att det "samtidigt från alla delar av Sovjet-Unionen kommer meddelande om anklagelser mot och häktningar av ytterligare gamla partimedlemmar".(17) I och med detta sa man vidare

"är Moskva-processens karaktär som politisk process fullkomligt klar. Därför är dess olika detaljer med självanklagelser, bevismaterial och motivering av domen bara bisaker. Av vikt är endast att urskilja de bakomliggande motiven och den klassmässiga betydelsen i vad som sker."

Socialistisk Tidskrift konstaterade vidare:

"De nuvarande arkebuseringarna är alltså en stegring men ingen principiell förändring av det hittillsvarande tillståndet."(18)

Men samtidigt, med stöd av de dialektiska "lagarna", sa man att det nu, liksom 1926 då det hela började, var frågan om en förändring av principiell karaktär. Man skrev nämligen att det som skett motsvarades av "ett av de omslag där kvantiteten förvandlar sig till kvalitet."(19) Grundorsaken till händelserna vid den här tiden i Sovjetunionen såg man i den ekonomiska och sociala strukturförvandling, vilken man ansåg att landet genomgått. Man skrev:

"Den stalinska regimen dödade demokratin i Sovjet-författningen (...) Stalin skapade en byråkratisk stat och en ekonomisk apparat, över vilka den byråkratiska partiapparaten bestämde. Parti och statsapparat avlägsnade sig från sin sociala grundval, ställde sig över denna(...) Det utvecklades en allsmäktig byråkrati och i dess spets stod Stalin. Den som icke lydde under förnekande av sitt eget tänkande och sin egen övertygelse, oskadliggjordes med hjälp av statens maktmedel. Demokratins

utrensning ur partiet och staten – vi menar här icke den formella borgerliga demokratin, utan den kontrollerande och bestämmande proletära demokratin – gjorde byråkratin så självständig och faktiskt isolerad från massorna, att den fick sina egna intressen och kunde följa dessa. Den nyskapade byråkratiska klassen inom partiet, statsförvaltningen, armén och statens ekonomiska företag fick allt mer och mer karaktären av en ny klass med eget klassmedvetande och intressen skiljde sig från arbetarnas(...) Denna utveckling var möjlig på grund av de ekonomiska och sociala förändringarna i Sovjetunionen. Den återinförda kapitalismen (NEP)(20) övergick till en ekonomisk form, vilken bär alla statskapitalismens kännetecken(...) Det är blott alltför begripligt att representanter för det gamla gardet, för den leninistiska uppfattningen om partiets roll och proletariatets diktatur som den proletära demokratin, måste förintat. De utgör representanter för principer, som icke längre gäller, och kan bli framtida representanter åt den till proletärt klassmedvetande vaknande arbetarklassen mot byråkratin.

Även andra principer har Stalin förintat, däribland den viktigaste: internationalismen. Hans uppfattning – att man kan bygga socialismen, ja det klasslösa samhället isolerat från den övriga världen och dess proletariat i ett enda land – måste förintat Kommunistiska Internationalen. Det är konsekvensen av den 'nationella begränsningen'. Arkebuserandet av Kominterns förste ordförande (21) och andra representanter för arbetarrörelsens internationalism är bara logiskt med hänsyn till reträtten till en nationell 'socialism'." (22)

SP:s arbetsutskott gjorde ett uttalande i samma veva där man protesterade mot det som skett och där man försökte förklara den knepiga position man hastigt hamnat i. Det var bara några veckor kvar till riksdagsvalet, när Moskvarättegångarna blev kända, och SP hade gått i valkartell med SKP för första gången. Det föranledde naturligtvis en förklaring till vad som skedde därborta, och att det ingenting hade att göra med SP:s socialism.

Man sa också en annan sak som är av intresse:

"Vårt parti förklarar öppet, att vi vägrar tro, att Sinovjev, Kamenev eller Trotskij varit i förbindelse med Hitlers politiska polis, Gestapo. Så länge detta ej bevisats inför en opartisk undersökningskommission av arbetarrepresentanter och jurister, är det endast påståenden, vilka blott gör vad som skett i Moskva än mer fördömligt. De "bekännelser", som publicerats i rättegångsreferaten från Moskva torde lämpligast ej lagts inför den utomryska allmänhetens ögon. Vi understryker önskemålet av att i varje fall anklagelserna mot Trotskij – den ende av de anklagade, vars mun ej förseglats genom döden – kommer till en prövning antingen inför domstol eller också genom en juristkommission."(23)

SP reagerade alltså väldigt hårt på Sovjetunionens agerande under dessa ganska få år. Man var förtvivlad över vilka förluster arbetarklassen gjorde genom att "landet framför alla andra länder" urartade och upprättade statskapitalism. Man såg de gamla bolsjevikerna, som en efter en avrättats, som representanter för proletariatet i Sovjetunionen, och man såg fortfarande deras parti som sin förebild. Man vågade till och med kräva rättvisa för den, vid det laget, så svårt smutskastade revolutionären Trotskij. Trotskij, som man aldrig direkt haft något till övers för tidigare(24). Socialistisk Tidskrift försökte visa vilka förödande konsekvenser Stalins agerande fick genom att det spelade fascismen rakt i händerna. Tidskriften hänvisade exempelvis till italienska fascisttidningar såsom "Messagero", "Lavoro Fascista", där processerna mot de gamla bolsjevikerna hälsades med "det sunda förnuftets seger över den revolutionära romantiken". Man såg det som en seger för Stalin. I "L'Echo de Paris" frågade sig fascistpressen:

"Varför är det nödvändigt att under alla förhållanden utrota 'trotskisterna'?"

Tidningen svarade själv:

"Låt oss bara för ett ögonblick tänka oss att Trotskij sutte på Stalins plats! Hundratal sovjetaeroplan skulle då redan vara i Spanien. Och det säger tillräckligt!"(25)

Socialistisk Tidskrift försökte, på våren samma år, att sammanfatta 20 års socialistiskt styre i Sovjetunionen genom att dra upp följande linjer:

”Från de världsrevolutionära perspektiven och propagandan fram till upptagandet av diplomatiska relationer med borgerliga stater och till avslutande av kompromisser med dessa.

Från sovjetpolitikens också yttre överensstämmelse med världsrevolutionens perspektiv fram till teorin om ”socialismens genomförande i ett land” samt det fullständiga underordnandet av Kominterns och dess sektioners politik under Sovjetunionen från Moskva angivna diplomatiska nödvändigheter.

Från det häftigaste bekämpandet av Nationernas Förbund till inträde i NF och dess förhållande som ett fredens instrument.

Från kampen mot Versaillesfördraget och det poängterade understödjandet av kolonialfolken till ett faktiskt erkännande av Versaillesfördraget och passivitet gentemot de undertryckta folkens strider mot sina imperialistiska angripare.

Från det principiella fastställandet av att freden endast kan tryggas genom den proletära revolutionen och att denna av historien ställs på dagordningen, via framläggandet av avrustningsförslag, fram till ett erkännande och främjande av rustningar i de kapitalistiska staterna, som står i förbund med Sovjet. Till vapenhjälp för den antifascistiska fronten i ett främmande land, men samtidigt bromsande den proletära revolutionen.”(26)

SP:s inställning till Sovjet förändrades. Men 1937 såg SP fortfarande Sovjet som en deformerad stat. Man lade vikt vid att diskutera, hur landet skulle ha regerats i fall det hade styrts av en sant revolutionär ledning. Sammanfattningsvis kan vi notera att SP under 1936-37 skärpte sin kritik oerhört. De viktigaste faktorerna var utrensningarna, samt Sovjets ekonomiska och internationella politik.

Andra världskriget och en ny omvärdering av Sovjet

På våren 1939 skedde en viss förskjutning som bl.a. kom fram i Nils Flygs första-majtal (27) där han tenderade att likställa Sovjetunionen med övriga europeiska länder. I CK:s politiska resolution från pingsten samma år, talade man om de två blocken; axelmakterna och trippelententen. I den senare ingick Sovjet. SP fördömde båda blocken för att bara vara ute efter att vinna andra länder till sig och ”inveckla dem i intressekonflikter”.(28)

Hade man vid det här laget givit upp försvaret av Sovjetunionen? Senast 1938 ställde sig SP bakom kravet på den internationella arbetarklassens försvar av Sovjetunionen. (29) Samtidigt är det fullt klart att man omvärderat sin uppfattning fram till krigsutbrottet i september året därpå. Stalin och Hitler hade gått i förbund sedan en vecka tillbaka(30), kriget var ett faktum och SP skrev:

”Vi har ingen anledning offra land och folk vare sig för tysk, rysk, eller engelsk imperialism. Statsmännen i dessa länder må tala om det ”ideella” i den människoslakt de inlett; Hitler och Stalin om ”befrielse” av undertryckta folk; Chamberlain om det heliga kriget mot nazismen. Vi får inte låta lura oss. Vår frihet och nationella oavhängighet får ej spolieras i ett stormaktskrig.”(31)

SP talade nu också om vikten av att rensa ut alla sorters agenter och spioner som uppehöll sig inom landets gränser. ser. Med agenter syftade man på alla som öppet gav sitt stöd till någon av de i kriget inblandade staterna. Följaktligen så kom man att rikta hårda angrepp mot SKP som man ansåg gick Sovjets ärenden i Sverige.

I flera år hade det varit förhållandevis tyst om Sovjetunionen. Då man tagit upp ämnet, så hade man beklagat dess urspårning och visat på att Sovjet lämnat kommunismens ursprungliga idé. Man hade hittills lutat sig mot de gamla bolsjevikerna som avrättats under Moskva-

processerna och menat att de varit de verkliga representanterna för bolsjevismen och kommunismen.

Nu inledde SP en period av stegrad hets mot kommunismen både inom och utom landet, riktad mot framför allt SKP och Sovjet. Man jämställde gärna kommunism med nazism! Denna utveckling fick sin kulmen sommaren 1941 i och med att Tyskland gick in i Sovjet och bröt icke-aggressions-pakten från augusti 1939(32). Nu hade Sovjetunionen blivit närmast en huvudfiende, i gott sällskap med de svenska "agenterna" i SKP.(33)

Arbetsutskottet gjorde, samma dag kriget bröt ut mellan Tyskland och Sovjetunionen, ett uttalande där man bl.a. säger följande:

"Socialistiska Partiet har sedan den våldsamma brytningen med Komintern 1929 fört en hård strid mot den ryska politiken – både inom svenska gränser och i andra länder. Vårt parti vägrade att enligt dekret av Stalins hitskickade emissarier låta sig förvandlas till ett verktyg för den ryska stormaktsregeringens intressen. Vårt parti tog den hårda striden med Komintern för att värna sin karaktär såsom svenskt socialistiskt parti och för att hävda sin rätt att självt bestämma sin verksamhet och kamp bland massorna av Sverges arbetande folk. Enligt vårt partis mening var och är Sverges folks intressen alls ej desamma som den ryska regeringens och därmed även Kominterns intressen.

Den ryska politikens utveckling – Stalins handlande – sedan här ovan nämnda tidpunkt – den inre ryska politiken, det falska manövrerandet inom Nationernas Förbund, det stora bedrägeriet med folkfrontspolitiken, överfallet på Finlands rätt till oberoende och neutralitet, de baltiska staternas förintande m.m.(34) – har bevisat att vårt partis ståndpunktstagande var riktigt. Enbart de baltiska staternas förintande har visat hela världens folk vilken förintelse som drabbar de länder och folk, vilka hamnar inom den ryska stormaktsregeringens maktsfär.

Socialistiska partiets strid mot den ryska propagandan inom svenska gränser aktualiseras och skärpes nu återigen. Denna propaganda kommer i och med kriget mellan Tyskland och Ryssland att kraftigt förstärkas och utvidgas(...)

Här har Socialistiska partiet sin av utvecklingen givna aktuella uppgift. Det gäller att klargöra för Sverges arbetare, att Stalin är densamme nu som då han dirigerade striden mot vårt parti, att främst han bär skulden till det öde, som nu drabbat Rysslands lidande folk, att det är han som förintat den ryska revolutionens bästa och främsta krafter. Det gäller att mot de ryska propagandisternas förljugna och listiga argument klart och nyktert fixera det svenska folkets intresse av att hålla sig utanför den ryska stormaktens intressesfär.

Här står också Sverges regering inför sin plikt till ett ingripande. Vad regeringen hittills försummat, vad socialistiska partiet krävt i riksdagen och inför offentligheten vid olika tillfällen måste nu bli gärning: Främmande regeringars partiers verksamhet och propaganda måste stoppas. Den oförsvarliga halvhet som hittills präglat regeringens handlande i nämnda avseende måste försvinna(...)

Vårt värnande av land och folk mot den ryska propagandan är ingen protysk uppgift – det är helt en svensk uppgift, vars fundament måste vara en svensk position."(35)

Vi ser här hur partiet har skiftat grundinställning på några få år. SP blev ett nationellt parti, som försökte snygga upp sin egen historia genom historieförfalskning. 1941 höll SP sin sista ordentliga kongress. Det som då sas i novemberkylan var bara ett bestående av partiets framförda åsikter det senaste året. Här slogs de sista oppositionella rösterna ner inom partiet, i den mån de fanns kvar. Det var nu bara en spillra av partiet som återstod, om man jämför med dess storhetstid på mitten av 30-talet. På kongressen uttryckte sig Nils Flyg på följande sätt om kriget i öst:

"Slut med kamratskapen, slut med den där känslan av släktskap (till Sovjet, P-A.L. anm.) och ni kan ju vara ledsna över att det inte är en socialistisk armé i vår bemärkelse som likviderar stalinismen där borta i öster."(36)

Sovjetunionen sågs, tillsammans med storkapitalet, som en fiende som nödvändigt måste besegras. Man var tacksam att de tyska trupperna, under ledning av Hitler, tog sig an denna uppgift. Man beklagade bara att det inte var SP:s trupper som själva fick utöva denna nödvändiga ”rening” av Europa.

I sin propaganda benämnde SP Sovjetunionen vid skilda tillfällen som den ”asiatiska diktaturen”, och det ”asiatiska barbariet”.(37)

Man konstaterade vidare att: ”Räddningen ur tidens kaos ligger i att kommunismen krossas och att folkgemenskapens samhälle upprättas”.(38) Liksom ”Betydelsen av striden mot bolsjevismen kan ur arbetarrörelsens intressesynpunkt icke övervärderas”.(39)

SP kom sedan inte att förändra sin syn på Sovjetunionen, den stod fast tills partiet gick under 1945.

4. Socialistiska Partiet och Socialdemokratin.

Före sprängningen av SKP 1929, förde det blivande SP, ”majoriteten”, en mjukare politik gentemot socialdemokraterna än vad ”minoriteten” gjorde. Men denna taktik förhindrade inte SP från att vara hård i sin bedömning av den socialdemokratiska politiken. Kilbom karakteriserade 1930 den socialdemokratiska politiken som borgerlig. Han menade, vid en jämförelse av socialdemokratin av 1930 års modell med den från 1900-talets början, att liberalerna från den tiden var radikalare än vad socialdemokraterna var 1930. Han menade att socialdemokratin ”dirigeras av ledarna med stöd av arbetararistokratin; arbetarmassorna har i verkligheten inget att säga till om”. Men sen gjorde han ett tillägg som i detta sammanhang är mycket viktigt: ”Att därför förneka att det socialdemokratiska partiet till sin sociala sammansättning är ett arbetarparti liksom att ta ställning till partiet och dess gärningar med skälls och skymford må vi överlåta åt anarkokommunisterna”.(1)

De principiella skiljelinjerna mellan SP och socialdemokratin sammanfattade Kilbom 1930 i fem punkter.(2) För det första menade han att socialdemokraterna trodde på möjligheten att genomföra socialismen i riksdagshuset. Socialdemokraterna var alltså parlamentarister, det var inte SP. SP menade att borgarna inte frivilligt skulle komma att gå med på ett avskaffande av sina privilegier. De skulle komma att försvara dessa med alla tillgängliga medel.

För det andra såg socialdemokraterna en ”arbetsmetod” i den borgerliga demokratin, vilken kunde hjälpa arbetarklassen till makten. SP såg i den borgerliga demokratin endast ”en annan metod” än den öppna diktaturen, under kapitalismens herravälde. Kilbom poängterade dock att SP föredrog den borgerliga demokratin framför fascismen. Ja, SP var till och med beredd att kämpa för den borgerliga demokratin mot fascismen.

För det tredje, menade Kilbom, så trodde socialdemokraterna på möjligheten att så småningom överflytta den borgerliga statsapparaten i sina egna händer. SP ansåg att den borgerliga statsapparaten måste slås sönder, och ersättas av ”den på rådssystemet byggda republik, så snart arbetarna erövrat makten.

För det fjärde såg socialdemokratin parlamentarismen som det naturliga styrelseskicket, även efter arbetarklassens maktövertagande. SP ville ersätta parlamentet med rådsförsamlingar.

Sist menade Kilbom att inställningen till Sovjetunionen var viktig. Han menade att socialdemokraterna inte var beredda att försvara landet, medan SP såg försvaret av Sovjet som oerhört viktigt.(3)

När sen det socialdemokratiska krisprogrammet lades fram 1933, var det flera socialister som såg en del positivt i detta.(4) Men majoriteten av ledningen menade att ingenting i krisprogrammet motiverade någon förändrad taktik gentemot socialdemokraterna.(5)

Den socialdemokratiska göteborgsoppositionen

Den socialdemokratiska arbetarkommunen i Göteborg(6) hade, ända sedan Albin Ström återinträtt i partiet 1923, varit delat i två fiendliga läger. Ström lyckades snart bygga upp en lokal vänsteropposition, samtidigt som han själv avancerade inom parti och fackförening. 1925 blev han sekreterare i arbetarkommunen och 1926 invaldes han i statsfullmäktige. Dessutom satt han i Fackliga Centralförsamlingen.

Striderna mellan de två fraktionerna i Göteborg gick 1930 så långt, att representanter för dessa blev kallade till partistyrelsen, vilken uppmanade dem att tona ner friktionsstriderna till förmån för det lokalpolitiska arbetet. Så skedde dock inte.

Till partikongressen, 1932, lyckades Ströms opposition erhålla hela 38 av 44 göteborgs-delegater. Kandidatlistan till riksdagsvalet samma år bestod nästan uteslutande av anhängare till Ström. På årsmötet, våren 1933, lyckades man erhålla ordförandeposten. Allt detta, tillsammans med Albin Ström och Torsten Henriksson i riksdagen, gjorde att den lokala fraktionen, eller vänsteroppositionen i Göteborg, blev en opposition som även kom att märkas nationellt.

Uppgörelsen, som socialdemokraterna träffade med Bondeförbundet 1933, kom att fördömas av dessa bägge riksdagsmän. Ström och Henriksson kritiserade vidare den socialdemokratiska ledningen och regeringen för att inte ha infriat löftena om amnesti för de arbetare som fängslats i och med demonstrationer 1931 och -32. Vidare kritiserade de bl.a. avslaget på LO:s bojkottförslag av Tyskland som regeringen och utrikesminister Sandler gav.

Det blev nu ohållbart för socialdemokraterna att ha Ström kvar i partiet. Efter att ha lyckats avvärja ett lokalt försök till uteslutning, så tvingas partiledningen själva utesluta Ström ur det socialdemokratiska partiet den 9 januari 1934.

SP såg här en möjlighet att vinna en stor och viktig gruppering till sitt parti. Att SP:s Göteborgsavdelning länge varit på tillbakagång, och under hela 30-talet varit förhållandevis svag, gjorde saken ännu mer väsentlig för partiet.

I samband med uteslutningen av Albin Ström, for både Nils Flyg och Emil Andersson, från SP:s AU, ner till Göteborg i olika turer för att diskutera med honom.

Ström hade först planer på att starta ett nytt parti, men lyckades övertalas att lägga dessa på hyllan.(7)

Snart var Ström på det klara med att han hörde hemma i SP. Men han var osäker på hur den stora oppositionsgrupp han samlat kring sig, skulle ställa sig till ett förslag om intåg i partiet.

Nu startade ett på förhand uppgjort taktiskt spel. Albin Ström och Emil Andersson stod till stora delar själva bakom hela iden. Oppositionen skulle fångas upp i en nybildad socialistisk arbetarkommun, som skulle verka för ett samgående av alla socialistiska krafter. Man kom överens om att senare anordna en konferens för denna ”socialistiska samling” där ett samgående med SP skulle bli resultatet. Detta gällde Göteborg. I andra västsvenska orter verkade man för att oppositionen skulle ansluta sig till SP direkt.

Den 15 januari bildades så en ny socialistisk arbetarkommun i Göteborg – Arbetar-Posten blev dess organ. I både arbetarkommunen och tidningsledningen gav SP Strömanhängarna majoritet.

Nu förbereddes den rikskonferens som skulle formalisera samgåendet. Arbetar-Posten gjorde ingen hemlighet av att det inte fanns någon principiell skillnad mellan den socialistiska arbetarkommunen och SP. Det gjorde inte heller arbetarkommunen, vilken la fram ett program som till stora delar var identiskt med SP:s åsikter.

Den 14-15 april hölls så en ”socialistisk samlingskonferens”, där man fattade det väntade beslutet.

Oppositionens omfattning och dess numerära betydelse för SP

Den västsvenska inbrytningen, som SP gjorde i socialdemokratien, kom att omfatta ca 4 000 medlemmar. Detta var ett tillskott till partiet som vid denna tid var något på tillbakagång. Nu reste man sig och kunde räkna omkring 14 000 medlemmar.

Av de som kom till SP från socialdemokraterna, hörde drygt 3 000 hemma i Göteborg. Dessutom tillkom ca 500 ungdomar därifrån. Det skedde även samgående mellan SP och Strömanhängarna i: Borås, Bengtsfors, Falkenberg, Frölunda, Gravarna, Halmstad, Jönköping, Jönköping, Krokslätt, Kungsbacka, Lysekil, Mölndal, Skövde, Sävedalen – Partille, Trollhättan, Vänersborg, Varberg samt Åmål.

För att kort titta på den fackliga sidan, så förlorade socialdemokraterna nära 14 000 kollektivanslutna, där Metall avdelning 41 ingick med sina 10 000 medlemmar. Ström hade starkt stöd i sitt eget fack, Grov 49 sektion 2 med 1900 medlemmar. Men i de flesta fackföreningar där socialdemokraterna tappade medlemmar, fick varken de eller SP någon majoritet.

Albin Ström kom nu att utsättas för hätska angrepp från socialdemokraterna. Det allvarligaste var det via fackföreningen, som ledde till att man lyckades få honom utesluten ur Grov.

Men faktum kvarstår. SP hade nått sin hittills största framgång genom att man lyckades suga upp 4 000 socialdemokrater.

Efterdyningarna

Sommaren 1935 sammanträdde centralkommittén. Det resulterade bl.a. i en resolution(8) som menade att man inte hoppades något på den socialdemokratiska ledningen, men att man var mån om att ge de socialdemokratiska arbetarna ett alternativ. SP menade att de socialdemokratiska arbetarna såg, liksom de själva, behovet av en ”socialistisk samling” mot reaktionen. Man förespråkade här en folkfront (9) som man var övertygad om skulle attrahera de oppositionella inom socialdemokratien som ännu inte följt Ströms väg.

Socialdemokratien vägledades av teorin om ”socialismens inväxande” i det kapitalistiska systemet, menade SP, liksom att man upphöjde taktiken att ”välja det minst onda” till sin princip. Vidare pekade man på kohandeln med Bondeförbundet och ”samförståndsandan” som man ansåg innebar att socialdemokratien offrade arbetarklassens ekonomiska och politiska rättigheter. I resolutionen hänvisade man också till det som hände i Göteborg året innan, och menade att det var liknande rörelser på gång.

Men det som hände där då, skulle aldrig upprepas, även om SP fortsatte att öka sitt medlemsantal och kom att nå sin egen topp just 1935.

Inför 1936 års riksdagsval

1936 års val skilde sig från tidigare genom att en ny lag hade stiftats. Denna berörde valkartellerna, genom vilka SP hade kunnat uppträda under samma beteckning som socialdemokraterna. Dessa hade hittills inte kunnat hindra SP från detta, men nu kunde de det med stöd av lagen. Det blev i stället SKP som SP hade att göra gemensam sak med. De båda partierna uppträdde i gemensam valkartell trots långvarig fiendskap sedan splittringen 1929. Inför valet var kritiken mot socialdemokraternas politik hård. Man bemötte deras tal om välfärdspolitik på ett förkrossande vis. Man visade hur regeringens spannmålspolitik gagnat de besuttna på de sämst ställdas bekostnad. Likadant gjordes med regeringens mjölk- och margarinpolitik.

SP pekade på att livsmedelspriserna stigit under socialdemokraternas och bondeförbundets regeringsinnehav samtidigt som lönerna i många fall sjunkit. Detta kompletterades med att SP visade att aktieägarna till de svenska storföretagen hade ökat sina vinster avsevärt de senaste åren. Avslutningsvis konstaterade SP att:

De fattiga är idag efter fyra års socialdemokratisk regim lika fattiga som förut – ja stora delar av folket har blivit ännu mer utarmade än vad de var förut. De rika har blivit allt rikare. Klassklyftan är djupare än förut – de ekonomiska orättvisorna består, socialt nödtillstånd råder i 'folkhemmet'.(10)

Valutgången

SP erhöll 128 000 röster vid valet, vilket motsvarade 4,4%. Det var 5 000 röster färre än vid valet 1932. (11) Då hade man kunnat räkna in 5,3%.

Om man tar denna valförlust och dessutom väger in de förväntningar som medlemmarna och partiledningen måste ha haft inför det här valet, bl.a. med tanke på ökade medlemssiffror och framför allt det som skett i Göteborg 1934, så blir bakslaget och valförlusten troligen väldigt kännbar.

Dessutom lyckades varken Henriksson eller Ström att försvara sina platser i riksdagen, som man haft med sig från det socialdemokratiska partiet. Men bortsett från de förlusterna lyckades man behålla alla sina sex mandat som man fått 1932.

I övrigt blev valet en stor framgång för arbetarpartierna.

Socialdemokraterna ökade från 41,7% till 45,9%, en ökning med 300 000 röster till 1,3 miljoner. SKP:s ökning var relativt sett lika stor. De ökade med 20 000 röster till 96 000, vilket innebar ett ökat stöd från väljarkåren från 3% till 3,3%.

Socialistiska Partiets officiella värdering av valet

I den officiella värdering av valutgången som AU lät publicera(12), konstaterades det att:

”Socialistiska partiet höll ungefärligen sin samlade röstsiffra samt alla sina tidigare i val erövrade mandat. Men vårt valresultat motsvarar icke de förväntningar, som vi ansåg oss berättigade att hysa.”

Son huvudorsak till detta , såg AU att ”valet stod för eller mot den socialdemokratiska regeringen.”

Vidare ansågs valet vara en stor socialdemokratisk seger över de borgerliga partierna. Denna seger, menade AU, banade nu vägen för reformer i det arbetande folkets intressen. Reformerna som SP skulle velat se var bl.a. en sänkning av pensionsåldern, ett ekonomiskt och socialt rättfärdigt arbetslöshetsprogram, ett stopp och avskaffande av de arbetar- och fackföreningsfientliga lagarna.

Om socialdemokraterna använde sin seger på detta sätt så var socialisterna beredda att stödja detta, menade AU.

Den interna eftervalsdiskussionen

Internt fanns det de som tolkade valresultatet som ett misstroende mot partiets politik och att det måste innebära en korrigerande av partiets politiska inriktning. Detta förnekade andra, som menade att det inte var politiken det var fel på, utan det sätt på vilken den hade förts ut, och att SP hade fått stå undan i mätningen mellan borgarna och socialdemokraterna.(13)

De förra var benägna att ge upp viktiga delar i SP:s profil, exempelvis kravet på avrustning(14), och i praktiken närma sig den socialdemokratiska politiken.

Diskussionen kom vidare att handla om ifall den socialdemokratiska segern kunde betecknas som en seger för arbetarklassen eller ej. Detta var man också djupt oense om. Klyftan mellan den numerärt lilla gruppen, som i praktiken förordade ett samgående med socialdemokraterna, och den klart största gruppen, den som inte såg några grundläggande fel i partiets hittills förda politik, ökade.

Det hela ledde till att Karl Kilbom och Emil Andersson, medlemmar av AU och ledande företrädare för minoriteten, uteslöts i maj 1937 av klara majoriteter både i AU och CK (15). Dessa skulle tillsammans med ytterligare en del ledande partimedlemmar och funktionärer, snart dyka upp i det socialdemokratiska partiet.

Övergången till socialdemokratien var inte så stor som den demoralisering var som svepte genom SP och som passiviserade många före detta medlemmar. Medlemsiffrorna sjönk drastiskt.

Efter övergångarna till socialdemokratien – sekterism

Efter att ha kämpat en framgångsrik kamp mot socialdemokratien med strömoppositionen, led partiet ett svidande nederlag mot just socialdemokraterna, i och med Kilboms med fleras övergång.

Ett faktum var att Nils Flyg nu inte mötte något motstånd mot sin linje i partiet, en linje som vuxit fram i kamp både mot stalinism och socialdemokrati. Vart kampen mot stalinismen och Sovjetunionen ledde har vi sett. Men hur påverkade den bittra striden mot socialdemokraterna partiet?

Redan året därpå hade tonen skärpts. Uno Modin skrev våren 1938:

”Den dominerande formationen i den borgerliga demokratins försvarsfront är det stora socialdemokratiska partiet, och detta partis utveckling eller tillbakagång sammanhänger med demokratins likartade förändring. På den tilltagande splittringen och den växande streberandan inom socialdemokratien kan man därför avläsa hela det borgerliga demokratiska systemets fortskridande förfall.”(16)

Det var vid den här tiden som SP förde fram kravet på en ”kämpande demokrati”, som ett alternativ till den rådande ”formaldemokratien”. Med detta följde också att socialdemokraterna blev indirekt angripna, eftersom de satt vid regeringsmakten sedan början av 30-talet(17) och rimligtvis var en bidragande faktor i den formaliseringsprocess som SP såg under 30-talet. Med Nils Flygs ord från 1940 lät det så här:

”Vår nuvarande regering, som i sig representerar alla ledarna för vår av utvecklingen förintade gamla politik. Jag har alltid förut talat mot regeringen Per Albin Hansson. Jag har gjort det även i dag. Regeringen har att snarast förstå att dess tid är ute. En ny tid kräver nya friska män vid landets roder.”(18)

Eller som partiet uttryckte det vid kongressen 1941:

”Partiet är alltså motståndare till de borgerliga partierna samt till dessa partiers kraftigaste hjälpare och ledare, det socialdemokratiska partiet. Vårt parti bröt med socialdemokratien, då denna rörelse började sin marsch på inväxandets väg. Nu, då socialdemokratien vuxit så intimt samman med kapitalismens system att partiet helt dominerar den statliga och kommunala förvaltningen, måste vårt partis karaktär av oförsonlig motståndare till socialdemokratiska partiets politik vara mer uppenbar än någonsin.”(19)

Det kan tyckas vara hårda ord, men om de jämförs med partiets obestridliga ledare Nils Flygs ord vid samma tid så är det ingen som tvekar inför SP:s oförsonlighet gentemot de socialdemokratiska ledarna.

”Ni är oroliga och ni frågar (han vänder sig till delegaterna på partiets 11:e kongress i november 1941. P-A.L. anm.) var ni har era fiender och hur vi ska mobilisera partiet mot fienden. Då säger jag: hänsynslösare strid mot socialdemokratin än någonsin tillförne, slutgiltigt likviderande av all tanke på kamratskap med dessa element(...) Var det rätt, kamrater, att bryta med socialdemokratin 1917, så är det rätt att 1941 i det nya storkrigets tredje år med glädje hälsa att det socialdemokratiska partiet förintas och slås sönder, med glädje hälsa att dess ledande element, som medvetet svikit arbetarrörelsen och klassen, de breda folkskikten, får sitt rättmätiga straff. Det enda vi har att beklaga, kamrater, är att det inte är vi som har möjlighet och kraft att förrätta den bestraffningen.

Den krigsprocess som nu går fram förintar just denna socialdemokrati och förintar den borgerliga demokratins halvhet. Den krigsprocess som nu drar fram är att likna vid en järnkvast. Man kan sedan, om man önskar, fundera över hur Gud fader väljer sina verktyg, i vilkas händer han sätter kvasten. Rätteligen borde det som sagt varit vi, arbetarrörelsens opposition, som skött om den processen, nu är det andra(...) Ju förr socialdemokratin grepp över massorna likvideras, ju förr den rörelsen förintas, desto förr sprängas hela den borgerliga demokratins system i spillror och desto förr finns förutsättningarna för att bygga vad vi vill: ett nytt Sverge, ett socialistiskt Sverge i det arbetande folkets egen regi och av dess egen kraft” (20)

SP, eller åtminstone Nils Flyg(21), sa här samma sak om socialdemokratin som man tidigare sagt om stalinismen och Sovjetunionen. Ju snarare dessa krafter förintades, desto bättre. Detta för att arbetarklassen skulle kunna bygga upp ett socialistiskt Sverige och Europa. SP beklagade också denna gång att det inte var de själva som fick utföra slakten på socialdemokratin, liksom de önskat få göra på Sovjetunionen. Det råkade vara nazisterna som fick göra grovjobbet.

Vid den här tidpunkten hade partiet slagit in på ett förhållningssätt gentemot socialdemokraterna som enbart gått att förbättra, aldrig att försämma. Det går inte att inta en oförsonligare hållning, än den att hälsa Hitlers ”järnkvast” med glädje. SP kom aldrig att lämna denna oförsonliga hållning, utan försvann ner i graven tillsammans med den.

5. Socialistiska Partiet och dess internationella kontakter.

Ett första försök

Efter det att man blivit utesluten ur den Kommunistiska Internationalen, ansåg Socialistiska Partiet det viktigt att knyta nya internationella kontakter.

Redan i december 1930 höll den internationella ”högeroppositionen”(1) sin första kongress. Den hölls i Berlin och närvarande var delegater från USA, Sverige, Schweiz, Tyskland, Tjeckoslovakien, Frankrike och Norge. De svenskar som närvarade var Nils Flyg och Emil Andersson. Kongressen uttalade sig för att reformera Komintern och man ställde sig bakom tre grundsatser som sammanfattades i: kamp mot reformismen, för rådsdiktaturens seger samt för ovillkorligt försvar av Sovjetunionen.

I och med denna kongress gav sig ”högeroppositionen” ett organisatoriskt namn, Internationale Vereinigung der Kommunistischen Opposition (IVKO). Man utsåg en ledning på 16 personer, varav tre var svenskar(2).

IVKO:s arbete kom i princip bara att bestå av att skicka runt rapporter och information om de olika medlemmarnas arbete och erfarenheter.

SP kom att stå ganska ensamt mot de övriga i IVKO i flera viktiga frågor. Framför allt kom man aldrig riktigt överens med det tyska KPDO, med Brandler i spetsen. En tvistefråga var förhållandet till Komintern, där SP menade att det var dags att bygga en ny international, eller åtminstone överge den gamla. Detta i motsats till bl.a. KPDO. Skulle man bygga partier eller ”oppositioner” med sikte på att komma tillbaka till moderpartiet? SP byggde redan ett parti

och såg det som en omöjlighet att inta en annan ståndpunkt. Men det gjorde inte KPDO m.fl. Dessutom kom KPDO att splittras och SP kom att bli tvungen att ta ställning för eller mot Brandler. Så småningom kom man att vända sig bort från honom och KPDO. IVKO höll också på att upplösas inifrån och SP fick i det läget kontakt med Independent Labor Party (ILP). Under bl.a. deras påverkan bröt man med IVKO under sommaren 1933.(3) Trots detta måste man nog säga att SP i detta läge, med bl.a. Hitlers makttillträdande samma år, var lika angeläget som förut att bygga en international. Inför det fascistiska hotet såg man det viktigt att få stöd bland andra revolutionära grupperingar utanför andra och tredje internationalen.(4)

Från IVKO till IAG och Londonbyrån

Av den anledningen kom SP att komma i kontakt med Internationella arbetsgemenskapen (IAG). IAG bestod av oberoende socialistiska partier, som 1932 bildat en egen internationell organisation. Vid den här tiden ingick det fem partier i IAG, Sozialistische Arbeiterpartei Deutschlands (SAPD) från Tyskland, Det Norske Arbeiderparti (DNA), Independent Labour Party (ILP) från England, samt två vänstersocialistiska partier från Holland resp. Polen. De drivande var tyskarna och engelsmännen.

Om man kunde hitta en röd tråd i IVKO:s medlemspartier (sprungna ur den uteslutna högeroppositionen i slutet på 20-talet), så var det betydligt svårare att finna denna i IAG (5). Detta till trots, tog man sig an uppgiften att ”återuppbygga arbetarklassens internationella rörelse och söka skapa arbetarnas internationella enhet på den revolutionära socialismens grund”.(6) Redan under IAG:s första kongress, i augusti 1933 i Paris, fanns samma problem här som inom IVKO: skulle man bygga en ny international eller borde man söka samarbete med de existerande internationalerna och stödja dess inre opposition?

SAPD stod för den första linjen medan ILP förordade den senare.

SP hade till denna kongress skickat observatörer som knappast blev särskilt imponerade av denna ganska betydelselösa tillställning. SP diskuterade inte ens en anslutning utan förblev på åskådarpåls. Men att behovet av en internationell enhet inte kunde tillfredställas på basis av de två existerande internationalerna, var SP på det klara med. Under 1934 närmade sig de splittrade partierna varandra. SAPD sköt kravet på en ny international på framtiden, medan ILP var tillmötesgående genom att skärpa sin kritik gentemot framför allt Komintern. Nu var det bara de ”trotskistiska” grupperna som förordade en ny, fjärde international. Dessa hade varit med vid kongressen 1933, men kom inte att närvara då det den 14-16 februari 1935(7), var dags för den andra. På denna kongress var 12 grupper eller partier närvarande.

Även denna gång blev frågan om en international eller inte det stora diskussionsämnet. Splittringen kring denna fråga kvarstod i sak, även om en större enighet dock kunde märkas kring kravet på ett avvaktande. Detta var i linje med vad SP önskade. Kilbom, som var närvarande vid konferensen, förordade en anslutning till IAG, och så blev det.

Det var inte enbart på grund av denna enda fråga som SP anslöt sig. De ansåg också att IAG stod för en i övrigt likartad politik, gentemot ex Sovjetunionen och antimilitarismen.(8)

Strax efter konferensen 1935 bytte IAG namn till Internationella byrån för revolutionär socialistisk enhet (Londonbyrån(9)). Dess verksamhet och ”storhetstid” hade, liksom SP:s, nått sin kulmen och skulle avta och dö ut under kriget. Förutom ett partiellt uppsving via POUM:s framgångar i Spanien, kom Londonbyrån att tappa styrkor. De två förenade holländska partierna gick exempelvis över till trotskisterna(10), SAPD hade problem med kontakten med Tyskland och ILP var utsatta för inre slitningar.

Detta visade sig också inom SP under denna tid. Bl.a. Samuelsson, som skulle komma att lämna partiet något år senare, såg Londonbyrån som en obetydlig kraft som inte var värd att

satsas på. Han förespråkade istället gemensamma aktioner med kommunister och socialdemokrater under "folkfrontens" baner. Detta var dock inte partiledningen överens om. En majoritet kritiserade dessa åsikter och detta uttrycktes kanske klarast av Herman Johansson inför diskussionen om man skulle delta vid konferensen 1936:

Utanför Komintern och Andra Internationalen finns endast vårt parti av större betydelse. De oppositionella riktningarna betraktar oss som de enda som konsekvent bekämpar krig och fascism. Detta kapitel ska vi vara rädda om. Det gör inte så mycket, om kongressen inte blir så stor, huvudsaken är att där finns en gryende vilja till enig kamp mot kriget. Om kriget är så nära förestående som kamraterna tror, skulle kongressen kunna bli en uppmarsch mot kriget, en Zimmerwald(...) Vår byrå har kanske inte så stort värde just nu men är värdefull på grund av vad den representerar i framtiden(...) vårt parti har alla utsikter att bli det revolutionära parti, som en dag tar hem segern. Vi ska inte bygga för mycket på en upptrissad enhetsfronttanke.(11)

Efter att oppositionen (Kilbom m.fl.) lämnat partiet 1937, så försvann denna form av kritik mot Londonbyrån som Samuelsson stod för. Tankegångar, i ton med Johanssons, kom att bli förhärskande och man kom att betona vikten av information om den internationella situationen som man erhöll genom sitt medlemskap.

Ett parti utan international

Londonbyrån, och framför allt SP:s aktivitet däri, kom att tyna bort. 1939 upphörde dessutom Londonbyrån formellt och i dess ställe kom ett "internationellt marxistiskt centra". (12)

Efter 40-talets inträde beklagade sig SP över att man stod helt utan internationella broderförbindelser.

Att Londonbyrån och dess efterföljare var missnöjda med SP och dess förda politik vid tiden för andra världskrigets första år, är nog inte att betvivla.

Vänstersocialistiska partiet publicerade 1947 en uppgift där de hävdar att "Internationella socialistiska byrån" vid ett tillfälle 1940 protesterat mot Flyg och ledningen inom SP.

Vänstersocialistiska partiet citerade ur en bulletin från "Internationella byrån" som löd:

"Genom cirkulär av 30 mars har sekretariatet ogillat den hållning de ledande inom partiet intagit som hade övergivit ställningen av den klass, som fordrar strid för en konstant förstoring av de demokratiska friheterna, och övergivit den internationella position som fordras av varje proletariat, att det föret och främst kämpar mot sitt eget borgarvälde. Förstörandet av stalinsk byråkrati kan blott vara arbetarklassens uppgift, ej en borgarregerings."(13)

Mycket tyder på att de internationella kontakter som partiet hade 1940, följde med den grupp som då lämnade partiet och bildade Vänstersocialistiska partiet.

Den internationella inspirationskällan de sista åren av partiets verksamhet, kom att bestå av Hitlertysklands nazister. Dessa kom man till slut att ideologiskt identifiera sig med.

6. Socialistiska Partiet och fascismen.

För en arbetarklassens enhetsfront

Karl Kilbom som var en ledande profil i SP, skrev 1930:

"Den av Marx som följd av kapitalismens produktionsanarki förutsagda proletarisering av medelklassen och stora delar av bondeklassen ger fascisterna god jordmån, De ruinerade småborgarna griper i sin rotlöshet efter vad de tror ska hjälpa dem åter till deras forna ställning. De förstår icke att deras av kapitalismens koncentration följande utarmning ofrånkomligt ställer dem i proletariats läge."(1)

Kilbom såg fascismens framväxt som naturlig med tanke på kapitalismens proletarisering av småborgarna och vissa mellanskikt. Förutsättningarna fanns således till stor del inbakade i kapitalismens utveckling, dess monopoliserings- och koncentrationstendenser. De klasser som då kom i kläm, framför allt småborgare och småbönder, tycktes finna hopp i fascismens propaganda.

SP såg samtidigt fascismen som ett tecken på att arbetarklassen just då var svag och att kapitalet och reaktionen var på offensiven.

Den väg SP anvisade för att slå ner fascism och reaktion var enhetsfrontens. Med enhetsfront menade man en front där arbetarklassen skulle försöka få med sig mellanskikten mot sina gemensamma fiender, storfinanserna och fascismen. Det var en enhetsfront på arbetarklassens villkor och man var inte beredd att göra några eftergifter för småborgerliga krav.

Denna strategi kom man att behålla flera år in på 30-talet.

Vi ska se vad SP skrev 1935:

”Borgarklassens framstötningar mot arbetarklassens ekonomiska, sociala och politiska rättigheter erbjuder gynnsamma möjligheter för en målmedveten politik av Socialistiska Partiet för att sammanfatta alla klasskrafter och för samarbete med den alltmer utarmade medelklassen(...) Mobiliserandet av hela arbetarklassen till gemensamt försvar samt för utbyggandet av de ekonomiska och politiska positionerna kommer också att skänka den mer eller mindre proletariserade medelklassen förtroende för arbetarrörelsen och hindra dess utnyttjande för fascistiska syften.”(2)

Detta var en klar antifascistisk politik som såg som sin uppgift att genomföra arbetarklassens kamp för socialism, som det bästa sättet att hindra fascismen och reaktionen.

Hitler, en stor socialist!

Partiet kom att göra successiva förändringar som till slut kom att leda till en politik som man måste karaktärisera som pronazistisk. Läs vad SP:s, då tyskunderstödda, dagstidning Folkets Dagblad skrev den 2 maj 1945, med anledning av budskapet om Hitlers död:

”Inför historiens tribunal står Adolf Hitler i dag icke såsom anklagad utan som anklagare, och det ska förvisso icke komma att dröja länge, innan en hel värld med häpnad, undran och skamkänsla inför sin egen kortsynthet skall nödgas fråga sig: Hur kunde vi vara så dåraktiga, så brottsligt förblindade att vi, sågo en fiende och ogärningsman i den ende som visade vägen till vår räddning?

Adolf Hitler, den störste och tappreste, den genialaste och kompromisslösaste banérföraren i den europeiska socialismens offerrika historia är död, men hans idé och hans rätlinjiga gestalt och hans övermåttan dramatiska och tragiska livsöde stå outplånligt levande i historiens bok.”

Nog är det ett faktum att SP kom att göra ett ordentligt ”höger om” i fråga om inställning till fascismen, och i detta fall nazismen. Men när kom denna förändring och hur skedde den?

Analyser av fascismen

1936 skrev Erik Olsson om nazismen i Socialistisk Tidskrift(3). Han förklarade att tyska samhällsforskare sysslade med ”propagandablomster som blivit omstuvade till vetenskap”. Han påpekade vidare att Hitler förintade fackföreningarna och avtalsförhandlingarna och i stället hade ”de tyska arbetarna fått en massa ära, vad nu sådant kan användas till”.

Erik Olsson menade att kapitalisterna inte kunde önska sig bättre regering i Tyskland än Hitlers. De ekonomiska frågorna hade regeringen reserverat åt sig, medan de fattiga kontrollerade varandra genom att slåss om de smulor som blev över åt dem.

Kurt Singer frågade i en annan artikel i denna tidskrift samma år(4): ”Hur ska den tyska hitlerdiktaturen kunna störtas”? Hans svar blev att Tysklands hittillsvarande tragedi låg i frånvaron av ett revolutionärt parti, och att det var det som behövde byggas för att kunna störta Hitler.

Vid den här tiden såg även SP fascismen som aggressiv och övriga kapitalistiska länder såsom förhållandevis passiva.

ST summerade 1936 den tidens oroliga Europa(5) genom att karaktärisera Frankrike som ”hjälpöst”, England som ”beträngt”, Italien som utnyttjande ”den allmänna labiliteten i maktförhållandena till djärva framstötter” och Tyskland hade, ansåg tidskriften, ”stigit upp ur den djupaste vanmakt (syftande på tiden efter Versaillesfreden, P-A.L. anm.) till en alla hotande offensivmakt”.

Under 1937 fanns det ett par artiklar i *ST* som behandlade fascismen utförligt. Den första (6), av Uno Modin i form av en recension av Tingstens bok ”Den nationella diktaturen”, var positivt hållen, innehållande omdömen som ”klar”, ”koncis”, ”vetenskaplig noggrannhet”, ”stort intresse och värde” osv. Det som Modin lyfter fram ur boken som karaktäristiskt kännetecken för fascismen, var ett stycke hämtat ur bokens förord:

”Den fascistiska ideologin framstår helt enkelt som det modernaste uttrycket för en extrem konservativ antisocialistisk inställning, som på grund av ett politiskt och socialt krisläge övergått från den demokratiska ståndpunkten till diktaturlinjen.”

I en annan artikel (7) samma år skrev samme Modin att kapitalismen ställts inför så svåra problem, att den inte klarade av att lösa dem på ett tillfredställande sätt. ”I sin desperation tvingas den till att använda allt brutalare förtryckarmetoder, nazism och fascism, för att sålunda söka behålla sina maktpositioner.”

Det är uppenbart den analys man gjorde av de kapitalistiska staterna vid den tiden.

Vad svarade SP 1938 på frågan om hur fascismen kunde nå sina framgångar?:

”Det skedde inte därför att de demokratiska krafterna var numerärt svaga – dessa länders arbetarorganisationer hade flera miljoner medlemmar – utan det skedde därför att demokratin hade förlorat sin egen inneboende, levande kraft. Därför att demokratin var genomrutten, kraftlös, överbyråkratiserad, därför att den förlorat den breda massans förtroende. Fascismens hänsynslösa demagoger fick riklig anledning till kritik mot de rådande missförhållandena, vann terräng och övertog slutligen makten.”(8)

På frågan hur man bäst skulle förhindra en ”tysk utveckling” i Sverige, kan man 1938 också finna ett annat resonemang hos partiet. *FD* skrev att:

”nazistfaran bäst bekämpas genom att en sund folkhushållning åstadkommes, trygghet för de gamla, arbete åt de arbetslösa, upprensning inom byråkratin inom statsförvaltningen och framför allt kampanda och solidaritet inom arbetarklassens egna led.”(9)

SP ansåg att arbetarklassen var stark vid tiden för fascismens framväxt i Europa. Tidigare hade man sagt att den var svag.

SP tyckte att demokratierna, i de länder där fascismen ryckt fram, hade förlorat sin kraft. Demokratin hade ruttnat och detta medförde att de breda massorna förlorade förtroendet för den. Det var detta missnöje som fascisterna utnyttjade när de tog makten. Tidigare hade man ansett att det var kapitalismens utveckling som skapat problem för småborgare och småbönder. Man menade att det kapitalistiska konkurrenssystemet hade drivit fram kapitalkoncentration och monopol. Marknaden hade blivit hårdare. Detta hade man tidigare sett som orsaken till hur fascisterna kunde få med sig småborgare och liknande.

Fortfarande ett antifascistiskt parti, men hur längre?

SP ansåg att det var en "sund folkhushållning" som skulle rädda Sverige undan fascismen, och inte som tidigare, en arbetarkontrollerad enhetsfront.

Samtidigt som partiet ändrade sin syn på ovanstående punkter, är det inget som tyder på att partiet omvärderade sin antifascistiska hållning i allmänhet. Man var definitivt motståndare till Hitler. Erik Landelius skrev 1938 om "Hitlermyten"(10). Han klädde av den tyska propagandan och visade vad som fanns "innanför den väldigt vackra ordkrinolin som man låtit sy upp för allmän beskådan".

1939 sammanträdde centralkommittén under pingsten. Man talade då bl.a. om "de tjeckiska och österrikiska folkens uppslukande av den tyska imperialismen"(11). Det är uppenbart att antifascismen fortfarande fanns kvar. Denna klara antifascism fanns kvar även efter krigets utbrott, hösten 1939. Men det verkar som om partiledningen, eller åtminstone Nils Flyg (12) gav upp detta när de såg vilka framsteg Tyskland gjorde under det första krigsåret. Det är ett klart faktum att partiet hade ett helt annat förhållningssätt 1940, än bara ett år tidigare:

"Säkerligen är storkriget för Europas vidkommande inom den närmaste tiden avslutat. Det segrande Tyskland med sin allierade Italien samt det samverkande Ryssland kommer då att omedelbart taga itu med uppgiften att få det nya Europa att fungera såsom en samverkande enhet. Vi har att konstatera detta – vi har att räkna därmed – och vi har att förstå att vi har uteslutande oss själva att lita till(...) Men vi har att konstatera, att Sverige ligger i den del av Europa, som anses tillhöra det s.k. tyska livsrummet, samt att vår uppgift är att i frivillig samverkan hävda svenska folkets intressen där samtidigt som vi under en ny ledning, utan ansvar för det förflutnas misstag, värnar om vårt lands självstyrelse, kultur och historia(...) Inför detta står vi – vi må vilja det eller ej – utvecklingens hjul låter ej stoppa sig av människors eller folks sympatier och känslostämningar."(13)

Den starka övertygelsen: Hitler vinner kriget

Vid det här laget hade partiet förlorat på alla fronter. Man tappade medlemmar, och 1940 års riksdagsval innebar att partiet förlorade alla 6 platser där. I och med det hade arbetarna visat att de tappat det förtroende som en gång fanns för partiet.

I november 1941 höll SP kongress. Flyg var då den som visade vägen. De kritiska rösterna som där höjdes var ett av de sista försöken till att rädda partiet. De misslyckades. Nils Flyg uttryckte sig ovanligt klart dessa novemberdagar:

"Det sakförhållandet att kampen mot storfinansen föres under fanor som icke är våra, av soldater som är besjälade av en annan ideologi än den som är vår, det sakförhållandet att storfinansens aggressivaste motståndare med vapen i hand i dag framför allt är tredje rikets, det nazistiska Tysklands trupper, förändrar icke en socialists inställning till storfinansen."(14)

SP hade nu helt slutat att diskutera detta om "kämpande demokrati" som varit slagordet 1938-39. De accepterade helt tanken på att "den borgerliga demokratin, den parlamentariska demokratins era är ett avslutat kapitel i mänsklighetens historia"(15). Detta gjorde de samtidigt som de tycktes ha glömt sin övertygelse om att den borgerliga diktaturen inte heller var något samhällsskick att eftersträva.

SP:s svar hade hittills alltid varit socialismen. Det verkade som om man nu ansåg att "ändamålen helgade medlen", och glömde bort vilka konsekvenser det kunde få. Flyg påstod nu att kampen gällde för eller emot storfinansen, och att det var en kamp som socialisterna inte kunde se på utan att ta ställning i. Han sköt ännu ställningstagandet framför sig: "Om vi skola(...) proklamera öppet bundsförvantenskap med dem som föra den striden", alltså Tyskland. Han konstaterade att "vi har att önska: måtte de vapen som riktar sig mot storfinansens välde i Europa, och i en morgondag i Amerika, snarast krönas med seger".(16)

Inte så oväntat, med tanke på den i övrigt kraftiga svängning man gjort, kom man nu också med en ny förklaring på hur nazismen vuxit fram i Tyskland. SP och Nils Flyg talade nu om Versaillesfreden som en första orsak. Men nazisterna satte framför allt ”de egna massornas intressen i första hand”(17). När sen nazisterna grep makten blev det ju naturligt att justera de orättfärdigheter som Versaillesfreden inneburit för Tyskland. Den ”resning” som Tyskland gjorde under 30-talet såg man positivt på:

”Det enda felet var att de massor som genomförde den resningen inte leddes av ett socialistiskt parti i vår bemärkelse utan av en nationell rörelse, som huvudsakligen var nationell och i fråga om sitt socialistiska innehåll tänkte efter andra linjer och utgick från andra premisser än vi göra.”(17)

Det faktum att SP nu tog Hitlers parti i kriget, jämfört med den defaitistiska inställning man hade vid krigets inledningsskede, krävde ett ställningstagande inför det samhälle som Tyskland kom att upprätta efter kriget. Flyg menade att det inte alls var säkert att det Tyskland som uppstod efter kriget skulle komma att likna det Tyskland som existerade under kriget. Han menade vidare att nazismen:

”är i full färd med att utvecklas, från nationalsocialism i tysk bemärkelse till europasocialism i världsdelsbemärkelse, icke täckande vårt begrepp av socialism men dock.”(18)

SP:s verksamhet blev mer och mer inriktad på att förhindra ett svenskt deltagande i kriget på Englands och dess allierades sida. Det framgår att SP menade att Sveriges politiker och finansmän helst skulle velat se ett svenskt deltagande på Englands sida, därför att man var rädd att förlora sin makt. Hitlertyskland var ju, förutom SP själv, de enda konsekventa motståndarna till arbetarklassens huvudfiende, storfinanserna.

Inför 1:a maj 1943 skrev man att utgången av kriget fortfarande var givet. Storfinansens krossande skulle komma och man talade om att under de gångna krigsåren hade ”största delen av Europa rensats från allt storfinansiellt och judiskt inflytande. Därmed är grunden till ett socialistiskt Europa lagd”.

SP framhöll nu att det svenska folket måste välja. Välja att underkasta sig en ”storfinansiell maktkonstellation och gå under med denna, eller att välja den väg som leder till socialismen – till Sverges framtid och självhävande i ett fritt socialistiskt Europa”.(19)

Vid riksdagsvalet 1944 hade SP definitivt blivit en okritisk stödtrupp till Hitler och den tyska nazismen. ”För en fri företagsverksamhet i samklang med svensk intressen – mot truster och monopol!”

”För en fri, självägande bondebefolkning. svensk jord och egendom i svensk ägo!”

”Död åt internationell judisk storfinans i vars spår endast följer krig och revolutioner!”

”Fortsatt svensk fred – mot krigshetsande flyktingar och judar!”

”Svensk socialism i den sanna folkgemenskapens anda!” ”Slå vakt om den privata fria svenska företagsverksamheten – spräng socialiserings- och konsumjuntan!” ”Sverige åt svenskarna!”

Detta är slagord som SP använde sig av i sin sista valkampanj(20). Samma år gav man ut en broschyr som hette ”Arbetarklassens väg till socialismen” där man helt rättfärdigar den nazistiska historieskrivningen. Man ger en skön bild av den ”arbetarvänliga” staten Tyskland, som man nu kallar för ett socialistiskt land.

SP fortsätter att existera ytterligare ett tag. Men den 15:de maj tog pengarna slut och *FD* kunde inte komma ut med fler nummer. Tyskland förlorade kriget och SP försvann.

7. Slutord.

I inledningen beskrev jag min studie som explorativ och deskriptiv. Dvs, jag ville beskriva mitt ämne så att man utifrån detta skulle kunna se ett tänkbart svar på mitt huvudproblem: Hur kunde SP utvecklas från att vara socialistiskt till att bli mer eller mindre fascistiskt?

Jag anser att svaret finns i avsaknaden av internationell organisering. Detta kan vi också se som en av flera orsaker till en växande sekterism gentemot socialdemokratin. Likaså ser jag den drastiska förändringen i analysen av Sovjetunionen som ytterst ett utslag av partiets internationella isolering.

Det blivande SP blev uteslutet ur Komintern 1929, mot sin vilja. När detta dock var ett faktum, arbetade man för att reformera densamma. Det dröjde inte länge förrän man övergav denna tanke och kom i stället att ta sig an uppgiften att bygga en ny international.

Vid mitten av 30-talet övergav SP sina förhoppningar om att kunna bygga en ny, stark världsorganisation och sköt detta mål på framtiden. Detta till följd av att man såg sina internationella kontakter, dvs Londonbyrån, som alltför svaga och obetydliga.

Vid tiden för andra världskrigets utbrott stod SP internationellt isolerat och utvecklade sig definitivt till ett nationellt parti.

Synen på Sovjetunionen förändrades drastiskt under åren fram till 40-talet. Från att man hade försvarat Sovjetunionen, övergick man till att se landet som en aggressiv imperialismakt som måste besegras. Denna groteska politiska svängning skulle inte skett med en socialistisk international i ryggen.

Förhållandet till socialdemokratin är av mycket stor vikt för ett socialistiskt arbetarparti i Sverige, p.g.a. den helt dominerande ställning som socialdemokratin har inom den svenska arbetarklassen. Den som förhåller sig sekteristisk gentemot socialdemokratin, dvs agerar för sina egna partiintressen och inte för arbetarklassens i första hand, hamnar lätt i den positionen att man saknar arbetarinflytande. För ett socialistiskt parti är detta naturligtvis katastrofalt.

Problemen för SP:s del uppkom paradoxalt nog i efterspelet till Albin Ströms uteslutning ur socialdemokraterna 1934. Här uppstod en spänd relation, och det blev fler tillfällen till irritation de närmaste åren. Dels intog socialdemokraterna regeringsställning, de vägrade valsamverkan 1936, och det kanske allra viktigaste: Kilbom, Samuelsson, Andersson m.fl. lämnade partiet 1937, och gick just till socialdemokraterna.

Lite om dem som lämnade Socialistiska Partiet

En rad av partiets ledande funktionärer följde partiet ända till dess tragiska slut. Så var fallet med bl.a. partiledaren Nils Flyg (död 1943), Herman Johansson, Anna-Stina Pripp, Arvid Olsson och Carl J Bergström. Men de flesta lämnade naturligtvis partiet. Det gjorde de i princip i två omgångar. Det första tillfället var 1936-37, då exempelvis Karl Kilbom, Oscar Samuelsson och Emil Andersson lämnade partiet. Många av dem som försvann dessa år gick till socialdemokraterna, även om de flesta troligen passiviserades politiskt.

1939-40 var den andra stora utvandringssvågen ur partiet. De mest kända av de som lämnade denna gång var Albin Ström, Evald Höglund och Anton Nilsson. Av de som inte passiviserades var det många som bildade ett eget parti, Vänstersocialistiska partiet. Partiet präglades av Albin Ströms person, och dess styrkor var koncentrerade till Göteborg. 1963 dog Ström, och med honom Vänstersocialistiska partiet.

Men redan 1945 hade bl.a. Evald Höglund och Anton Nilsson brutit med Ströms Vänstersocialister, som hade kommit att bli englandsvänner under kriget. Evald Höglund kom att bli ledande i ett nytt försök till partibildning, nämligen Oberoende Arbetarpartiet. Man gav ut två

nummer av tidningen Vårt Ord. Så småningom ombildades Oberoende arbetarpartiet till Revolutionära Socialister (svensk sektion av Fjärde Internationalen). 1951 kom dessa ut med två nummer av tidningen Internationalen, men även denna partibildning misslyckades.

Noter

Anmärkning: Vid digitaliseringen har jag infört rubrikerna för de artiklar ur *Socialistisk Tidskrift* som nämns i notapparaten, detta för att enklare kunna hitta dem i det artikelurval som publiceras samtidigt med denna uppsats (samtliga i denna skrift citerade *ST*-artiklar, utom de från nr 5 1939 finns med i artikelsamlingen). Lägga följande märke till att även många av övriga citerade dokument finns publicerade på marxistarkiv.se [se [SKP/SP\(Kilbom-Flyg\)](#)].
Martin F 30/10 -06.

Kapitel 2

1. Uno Modin, *Under socialismens fana*, sid 13. [finns på marxistarkivet: [Under socialismens fana](#)]
2. a.a. sid 17.
3. De 21 villkoren för anslutning till Komintern finns kortfattat återgivna i Modins a.a. sid 14-17.
4. Uno Modin, a.a. sid 18. Se även ”SKP:s bildande 1921”.
5. a.a. sid 22 och 23.
6. a.a. sid 21 och 24.
7. Det program som antogs på denna kongress finns nyutgivet av Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia.
8. Resten av detta kapitel bygger huvudsakligen på Kennerström, *Mellan två internationaler*, kapitel 1 och 2. [På marxistarkivet: [Mellan två internationaler - Socialistiska Partiet 1929-37](#)]
9. NEP står för ”Nya Ekonomiska Politiken” eller ”Novaja Ekonomiceskaja Politika”. Benämning på den ekonomiska politik som infördes fr.o.m. den 10:e partikongressen 1921. NEP innebar bl.a. att mindre företag återgick i privat ägo. NEP avbröts i och med ”tredje perioden” 1928. Läs mer om det i ex. Carr, *Ryska revolutionen 1917-23*, del 1-3 och Carr, *Mellan Lenin och Stalin*.
10. För den som vill läsa mer om Bucharin finns det en utförlig biografi av Cohen, *Bucharin och den ryska revolutionen*.
11. AU-protokoll 9/10 1929.
12. Sverige var det enda landet där Komintern förlorade en majoritet av medlemmarna. Resultatet var ju att Komintern-sektionen fick behålla ca 4 000 av de ca 17 300 medlemmarna.

Kapitel 3

1. Bernt Kennerström, *Mellan två internationaler*, sid 114, citat *FD* 11/10 1929.
2. Karl Kilbom, *Revolutionär samling*, sid 19.
3. Bernt Kennerström, a.a. sid 118.
4. a.a. sid 127.
5. a.a. sid 128.

6. a.a. sid 131 och 132.

7. a.a. sid 132 och 133.

8. a.a. sid 134.

9. Det material som jag i huvudsak har använt mig av återfinns i *Fjärde Internationalen* nr 7-8 1972 sid 65-93.

10. Robert Conquest, *Den stora terrorn*, sid 462. Det är omöjligt att göra exakta beräkningar på detta område. På sidan 455 till 465 redogör Conquest för hur han gick till väga vid sina uppskattningar. Han har fem utgångspunkter, för det första en bedömning av antalet arresteringar, för det andra en uppskattning av antalet avrättningar, för det tredje hur många som fördes till lägren, för det fjärde bedömer han dödligheten i lägren och slutligen tittar han på det befolkningsunderskott som uppstod i samband med utrensningarna, med hjälp av folkräkningen i Sovjetunionen.

11. "Unter dem Banner des Marxismus".

12. Vänsteroppositionen var den opposition som Trotskij organiserade under 20-talet mot Stalins politik.

13. Högeroppositionen leddes av Bucharin i slutet på 20-talet. Se kapitel 2.

14. Jag kommer inte att beröra SP:s inställning till spanska inbördeskriget i denna studie. Kennerström har behandlat ämnet i tidskriften *Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia* nr 6. [Artikelns finns på marxistarkivet: [Socialistiska partiet och spanska inbördeskriget](#)]

15. *ST* 1936, sid 233-237. (Artikelns "De döda i Moskva". Anm. MF).

16. Vid denna tidpunkt var Nils Flyg ensam redaktör för *ST* och bör rimligen stå för denna osignerade artikel.

17. *ST* 1936, sid 233.

18. a.a. sid 233.

19. a.a. sid 234. Man brukar tala om dialektikens lagar i vissa sammanhang. De lagar som brukar benämnas så är: "lagen om kvantitet och kvalitet", "lagen om negationens negation" samt "lagen om motsatsernas enhet". Under en viss tid florerade även en fjärde "lag", nämligen "lagen om den spirala utvecklingen", men den brukar inte räknas hit särskilt ofta. Läs mer om detta i Liedman, *Motsatsernas spel* del 2 sid 16-20 och 70-75.

20. Se not 9 kapitel 2.

21. Zinovjev.

22. *ST* 1936, sid 235-237.

23. a.a. sid 238-239. (Artikelns "Socialistiska deklarationer med anledning av dödsdomarna i Moskva". Anm MF)

24. Karl Kilbom, *Cirkeln slutet*, sid 216, "trotskist var jag minst av allt" säger Kilbom om sig själv. [Boken finns på marxistarkivet: [Cirkeln slutet](#)]

25. *ST* 1936, sid 304 (Artikelns "Återverkningarna av processen i Moskva". Anm MF). Vad som syftas på med "hundratals sovjetaeroplan..", är det faktum att Sovjetunionen ingick en överenskommelse med de flesta andra länder i Europa, om att inte understödja någon i det spanska inbördeskriget, den s.k. "nonaggressionspakten". Läs mer i Morrow, *Spanien 1931-37 revolution och kontrarevolution*.

26. *ST* 1937, sid 103. (Artikelns "Sovjetunionens utrikespolitik från 1917 till 1937". Anm MF)

27. *FD* 2 maj 1939.

28. *ST* 1939, sid 74.

29. Detta gjorde man i februari 1938 vid en internationell konferens i Paris, anordnad av Londonbyrån. Där sa man i en resolution om ”den internationella arbetarrörelsen och våra uppgifter”, punkt 10 f: ”Grunden för samarbete bör vara godkännandet av följand principer: (...) Försvar för Sovjet-Unionen, oktoberrevolutionens land, mot imperialistisk aggression, i syfte att försvara revolutionens erövringar genom arbetarklassens internationella aktion på klassbasis”. *ST* 1938 sid 88. (Artikeln ”Revolutionär socialistisk enhet”. Anm MF)

30. Den 23/8 1939 slöt Sovjet och Tyskland en icke angreppspakt. Den s.k. ”Molotov – Ribbentrop pakten”.

31. Flygblad 1939.

32. Tyskland invaderar Sovjetunionen den 22/6 1941.

33. Huruvida SP ser Sovjetunionen som sin huvudfiende eller inte vid denna tidpunkt är jag inte helt klar över. Faktum är att SP intagit rollen av förste kritiker av Sovjetunionen och England med allierade och en överslättande, förklarande attityd gentemot Tyskland.

34. Man syftar här på två händelser som jag inte nämnt något om, nämligen ”Finska vinterkriget” i november 1939 till mars 1940, där Sovjetunionen angrep Finland och erövrade en del av sydöstra Finland. I juni 1940 förvandlade Sovjetunionen Lettland, Estland och Litauen till medlemsrepubliker i Sovjetunionen.

35. *Tidens röst* nr 11 1941. *Tidens röst* var den tidning som kom att ersätta partiorganet *FD* när den gick omkull i augusti 1940.

36. Nils Flyg, *Vad vill Socialistiska Partiet*, sid 12.

37. *Tidens röst* nr 7 1943.

38. Flygblad 1943.

39. Hämtat ur en liten A6-broschyr som SP gav ut 1944 och som inte heter något annat än SSP – Sveriges Socialistiska Parti och som dessutom pryds med partiets symbol: hammaren. Den innehåller SP:s mål och en kort sammanfattning av dess politik. Finns på Arbetarrörelsens arkiv i Stockholm.

Kapitel 4

1. Karl Kilbom, *Revolutionär samling*, sid 9-11.

Med anarkokommunister syftar han på den gamla minoriteten inom partiet, eller som de i folkmun kallades ”Sillénarna”. Dessa hade inte mycket till övers för varandra åren efter splittringen 1929. Kilbom fortsätter där jag slutade citatet: ”Dessa är antingen för lata eller också för ointelligenta för att argumentera. De tror sig kunna lösa alla problem, övertyga arbetarmassorna med kaskader av skäll. Herr Gustav Johansson, denne politiske ligapojke, som endast kan argumentera med snusk och smuts därför att detta motsvarar hans själsliga tillstånd, synes vara typen för dem alla”. Det kanske ska tilläggas att Gustav Johansson 1969 varit chefredaktör för *Ny Dag* i 25 år, suttit 18 år i riksdagen och 37 år i SKP/ VPK:s ledning. Det ska vidare påpekas att SKP:arna inte var ett dugg snyggare i sin argumentering gentemot SP.

2. a.a. sid 16-19

3. Han erkände att socialdemokraterna uttalat sitt stöd till Sovetunionen i ”någon resolution”, och sagt sig vilja förhindra imperialistiska överfall.
4. Dessa var framför andra Kilbom och Samuelsson.
5. Bernt Kennerström, *Mellan två internationaler*, sid 95-97.
6. Denna del, om Albin Ström och göteborgsoppositionen inom socialdemokratin, bygger till största delen på Kennerström, a.a. sid 98-114.
7. Han skulle bli tvungen att förverkliga dessa planer sex år senare, när han ånyo blir utesluten, denna gång ur SP. Se kapitel 7.
8. *En enad klass. En kampduglig fackföreningsrörelse. Ett socialistiskt parti.*
9. Med folkfront menar inte SP samma sak som ex SKP och Komintern kom att mena något år senare. Här är det frågan om att samla arbetarklassen bakom socialistiska krav för att möta en borgaroffensiv. Stalinisternas folkfront hade en helt annan karaktär som man kanske kan beskriva som framför allt värnande om den borgerliga demokratin mot hotet om fascism, inneslutande alla ”demokratiska” borgerliga grupperingar och stalinister till en samlad front.
10. *Fakta om välfärdspolitiken*, sid 8.
11. Huvudsakligen hämtat från Kennerström, a.a. sid 183-205.
12. *ST* 1936, sid 294-295. (Artikeln ”Socialistiska Partiets värdering av valutgången”. Anm MF)
13. Bernt Kennerström, a.a. sid 185-192.
14. a.a. sid 189.
15. a.a. sid 202-204. Den 11 maj uteslöt AU dessa herrar med siffrorna 9 för och 5 mot. De som röstade för uteslutningen var: Nils Flyg, Herman Johansson, Arvid Olsson, Anna-Stina Pripp, Carl J Bergström, Axel Len din, Erik Höglund, Gustav Larsson och Hilmer De som röstade mot var: Karl Kilbom, Emil Andersson; Oscar Samuelsson, Andreas Johnsson och Torsten Henrikson. Man inkallade också CK den 22-23 maj och där godkändes uteslutningarna med överväldigande majoritet 21 mot 4.
16. *ST* 1938, sid 83. (Artikeln ”För en kämpande demokrati”. Anm MF)
17. Den 24 september 1932 tillträder socialdemokraterna regeringstaburetterna och efterträder Ekmans frisinnaade regering. Den socialdemokratiska regeringen avlöses den 19 juni 1936 av ”semesterregeringen”, en regering av Bondeförbundet, som bara satt 3 månader fram till valet. Efter valet tillträder så en koalitionsregering mellan Bondeförbundet och socialdemokraterna fram till Luciadagen den 13 december 1939 då samlingsregeringen tillträder.
18. Nils Flyg, *Svensk självhävvelse ny tid – nya män*, sid 13.
19. Principdeklaration antagen vid SP:s 11:e kongress 15-16 november 1941. Publicerad i Nils Flyg, *Vad vill Socialistiska Partiet*, sid 23-24.
20. a.a. sid 9-10.
21. Det finns inget som tyder på att SP och Nils Flyg skulle stå oeniga vid denna tidpunkt, nu efter det att Albin Ström kastats ur partiet följd av Evald Höglund, Anton Nilsson m.fl.

Kapitel 5

1. Vi kan dela in kommunisterna vid denna tid i tre riktningar, 1) Den stalinistiska, vilken representerades av ledningen i Sovjetunionens kommunistiska parti, ledningen inom

Komintern och dess anslutna partier. 2) Vänsteroppositionen, som försvarade de grundläggande politiska och organisatoriska ståndpunkterna i Leninismen. Som representant för dessa återfinns vi framför alla andra Leo Trotskij. Från 1938 organiseras vänsteroppositionen i Fjärde Internationalen. 3) Högeroppositionen, som aldrig bröt med den stalinska politiken, utan formerade sig kring dess "ultra-vänsteristiska" misstag. Brandler i tyska KPDO blev här ett namn, jämte ryssen Bucharin. Kännetecknande för dessa är att man försöker föra en nationell politik oberoende av varandra och man kom att närma sig vänstersocialdemokratien.

2. Karl Kilbom, Nils Flyg och Emil Andersson.

3. Bernt Kennerström, *Mellan två internationaler*, sid 123-127.

4. a.a. sid 128-151.

5. a.a. sid 135.

6. a.a. sid 136.

7. a.a. sid 136-139. Frank, *Fjärde internationalen*, sid 132-134.

8. Bernt Kennerström, a.a. sid 139-141. *ST- 1935*, sid 161-165 (Artikeln "Socialistiska Partiet och I. A. G". Anm MF)

9. Londonbyrån var det namn man kom att använda, då dess verksamhet hädanefter i huvudsak kom att bedrivas från London och ILP.

10. 1938 bildar trotskisterna den Fjärde Internationalen.

11. Bernt Kennerström, a.a. sid 141-142.

12. *FD* 8 maj 1939.

13. *Vad vill vänstersocialistiska partiet?*, sid 3.

Kapitel 6

1. Karl Kilbom, *Revolutionär samling*, sid 2.

2. *En enad klass. En kampduglig fackförening, Ett socialistiskt parti.* sid 5f. Resolution antagen av CK 8-10 juni 1935.

3. *ST* 1936, sid 20-23 (Artikeln "Folkgemenskap i teori och praktik". Anm MF)

4. *ST* 1936, sid 103-104 (Artikeln "Vem störtar Hitler?". Anm MF)

5. *ST* 1936, sid 265-268. (Artikeln "Det oroliga Europa". Anm MF)

6. *ST* 1937, sid 126-128.

7. *ST* 1937, sid 193-198.

8. "Ruttnande eller kämpande demokrati" heter flygbladet från 1938 som detta stycke är hämtat ur.

9. *FD* 2 maj 1938.

10. *ST* 1938, sid 6-9, 27-29. (Artikeln "Hitlermyten – sedd utifrån". Anm MF)

11. *ST* 1939, sid 75.

12. Man bör ha i minnet att det under denna tid, 1939- 1940, sker stora medlemsförluster för partiet. Delar av partiet utesluts osv.

13. Nils Flyg, *Svensk självhävvelse ny tid nya män*, sid 12. Här höll Flyg ett av sina sista tal i riksdagen.
14. Nils Flyg, *Vad vill Socialistiska Partiet*, sid 7.
15. a.a. sid 5.
16. a.a. sid 8.
17. a.a. sid 15.
18. a.a. sid 18. Nu blir det material jag har att tillgå något glest, vilket i och för sig speglar partiets verksamhet med all sannolikhet.
19. *Tidens röst* nr 7 1943.
20. Ur flygblad utgivna under valkampanjen 1944.

Förkortningar

AU	Arbetsutskott
CK	Centralkommitté
DNA	Det norske arbeiderparti
FD	Folkets Dagblad
FI	Fjärde Internationalen
GPU	Gosudarstvennaje Polititjeskoje Upravlenja (Sovjetunionens politiska polis och säkerhetstjänst under denna tid)
IAG	Internationella arbetsgemenskapen
ILP	Independent Labour Party
IVKO	Internationale vereinigung der kommunistischen opposition
KI	Kommunistiska Internationalen (den tredje)
Komintern	Kommunistiska Internationalen (den tredje)
KPDO	Kommunistische Partei Deutschlands opposition
NEP	Nya ekonomiska politiken
NF	Nationernas Förbund
POUM	Partido Obrero Unificación Marxista
SAPD	Sozialistische Arbeiterpartei Deutschlands
SKP	Sveriges Kommunistiska Parti
SP	Socialistiska Partiet
SSP	Svenska Socialistiska Partiet
SSV	Sveriges Socialdemokratiska Vänsterparti
ST	Socialistisk Tidskrift
VPK	VänsterPartiet Kommunisterna

Litteraturförteckning

- Andersson, K-Å, *Lögnens renässans*, Fjärde internationalen nr 7-8 1972. [marxistarkivet: [Inledning till "Lögnens renässans"](#)]
- Arbetarklassens väg till socialismen*, Stockholm 1944.
- Carr, E H, *Ryska revolutionen 1917-1923*, Stockholm 1970.
- Carr, E H, *Mellan Lenin och Stalin*, Nacka 1979.
- Carr, E H, *Ryska revolutionen, från Lenin till Stalin*, Nacka 1981.
- Claudín, F, *Krisen i den kommunistiska rörelsen*, Surte 1980. [marxistarkivet: [Krisen i den kommunistiska rörelsen, band 1](#)]
- Cohen, S F, *Bucharin och den ryska revolutionen*, Malmö 1981.

- Conquest, R, *Den stora terrorn*, Vänersborg 1973.
- Dahlkvist, M, *Staten, socialdemokratin och socialismen*, Lund 1977.
- Deutscher, I, *Den avväpnade profeten*, Halmstad 1972. [marxistarkivet: [Den avväpnade profeten](#)]
- Deutscher, I, *Den förvisade profeten*, Borås 1973. [marxistarkivet: [Den förvisade profeten](#)]
- Deutscher, I, *Stalin*, Borås 1973. [marxistarkivet: [Stalin](#)]
- Dimitrov, G, *Enhetens och folkfrontens problem*, Leipzig DDR 1971.
- Eklund, K, Reichard, P, *Är Sovjet kapitalistiskt?*, Stockholm 1976. [marxistarkivet: [Är Sovjetunionen kapitalistiskt?](#)]
- En enad klass, en kampduglig fackföreningsrörelse, ett socialistiskt parti*, resolution antagen av SP:s CK 8-10 juni 1935, Stockholm 1935. [marxistarkivet: [EN enad klass. EN kampduglig fackförening. ETT socialistiskt parti](#)]
- Fakta i kartellfrågan*, Stockholm 1936.
- Fakta om välfärdspolitiken*, Stockholm 1936.
- Flyg, N, *Vad vill Socialistiska Partiet?*, Stockholm 1941.
- Flyg, N, *Svensk självhävdelse, ny tid – nya män*, Stockholm 1940.
- Flyg, N, *"Folkpartiet"-socialdemokraterna eller arbetarpartiet-kommunisterna*, Stockholm 1932.
- Flyg, N, *Per Albin går vidare. Genom kohandel till statskapitalism*, Stockholm 1935.
- Flyg, N, *Krigsfaran och kampen mot densamma*, Sundsvall 1935.
- Frank, P, *Fjärde Internationalen – ett bidrag till den trotskistiska rörelsens historia*, Kristianstad 1972. [marxistarkivet: [Fjärde Internationalen](#)]
- Hadenius, S, Molin, B, Wieslander, H, *Sverige efter 1900*, Stockholm 1978.
- Höglund, E, *Socialismen i vår tid*, Stockholm 1934.
- Höglund, E, *Politisk sillén-cirkus, Komintern förr och nu*, Stockholm 1934. [marxistarkivet: [Politisk sillén-cirkus](#)]
- Kennerström, B, *Mellan två internationaler*, Kristianstad 1974. [marxistarkivet: [Mellan två internationaler - Socialistiska Partiet 1929-37](#)]
- Kennerström, B, *Socialistiska partiet och spanska inbördeskriget*, Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia nr 6 1974. [marxistarkivet: [Socialistiska partiet och spanska inbördeskriget](#)]
- Kilbom, K, *Cirkeln slutes*, Stockholm 1955. [marxistarkivet: [Cirkeln slutes](#)]
- Kilbom, K, *Revolutionär samling*, Stockholm 1930.
- Kommunistiska Internationalens program 1928*, Minab 1980. [marxistarkivet: [Kommunistiska internationalens program](#)]
- Korpi, V, *Arbetarklassen i välfärdskapitalismen*, Kristianstad 1980.
- Liedman, S-E, *Motsatsernas spel 1 och 2*, Lund 1977.
- Lindkvist, K, *Program och parti*, Lund 1982.
- Modin, U, *Under socialismens fana*, Stockholm 1936. [marxistarkivet: [Under socialismens fana](#)]
- Morrow, F, *Spanien 1931 – 1937, revolution och kontrarevolution*, Stockholm 1976. [marxistarkivet: [Spanien 1931-1937](#)]
- Olsson, S-E, (red), *Från SKP till VPK*, Lund 1976. [marxistarkivet: [Zenit om SKP/VPK – en artikelsamling.](#)]
- Olsson, T, *Pappersmassestrejken 1932*, Kristianstad 1980. [marxistarkivet: [Pappersmassestrejken 1932](#)]
- Poulantzas, N, *Fascism och diktatur*, Kristianstad 1973.
- Rondahl, B, *Nils Flygs väg till nazisterna*, Stockholms universitet 1963.
- Spångberg, A, *I tidens ström*, Karlstad 1966. [marxistarkivet: [I tidens ström](#)]
- Sveriges kommunistiska partis bildande 1921*, Stockholm 1975.

Sveriges officiella statistik: *Riksdagsval*.

Sveriges officiella statistik: *Kommunalval*.

Trotsky, L, *Den förrådade revolutionen*, Halmstad 1969. [marxistarkivet: [Den förrådade revolutionen](#)]

Trotsky, L, *Mitt liv*, Stockholm 1981. [marxistarkivet: [Mitt liv – försök till en självbiografi](#)]

Trotsky, L, *The Struggle Against Fascism in Germany*, Pelican books 1975. [På svenska på marxistarkivet: [Kampen mot nazismen i Tyskland](#)]

Trotsky, L, (red), *Övergångsprogrammet*, Stockholm 1977. [marxistarkivet: [Övergångsprogrammet](#)]

Vad vill Socialistiska Partiet?, Stockholm 1936. [marxistarkivet: [Vad vill Socialistiska Partiet?](#)]

Vad vill Vänstersocialistiska Partiet?, Göteborg 1947

Världsläget och Kommunistiska Internationalens uppgifter, teser och resolutioner antagna å KI världskongress 1921, Minab 1980. [marxistarkivet: [Kominterns tredje kongress](#)]

Zennström, P-O, *Klasskampen 1917 – 1939*, Lund 1977.

Otryckt material

Arbetarrörelsens arkiv i Stockholm har stått till tjänst med:

Kongressprotokoll

CK-protokoll

AU-protokoll

Cirkulär

Resolutioner

Program

Verksamhetsberättelser

Flygblad

Tidningar och tidskrifter

Avantgardet

Folkets Dagblad

Internationalen

Socialistisk Tidskrift

Tidens Röst

Vårt Ord